

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2019

Nikola Kudrnáčová

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra primární pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Setkávání se seniory jako příležitost pro učení žáků mladšího školního věku

Meetings with seniors as an opportunity to teach younger pupils

Nikola Kudrnáčová

Vedoucí práce: PhDr. Tereza Krčmářová, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1.stupeň ZŠT

Rok odevzdání 2019

Odevzdáním této diplomové práce na téma Setkávání se seniory jako příležitost pro učení žáků mladšího školního věku potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 12.06.2019

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Tereze Krčmářové, Ph.D., za odborné, vstřícné a trpělivé vedení mé diplomové práce. Mé poděkování patří také všem účastníkům výzkumu a v neposlední řadě mé rodině a přátelům za velikou podporu při studiu.

Obsah

Úvod	5
1 Mezigenerační učení.....	6
1.1 Vymezení pojmu.....	6
1.2 Mezigenerační programy	7
1.3 Prostředí k mezigeneračnímu učení	9
2 Mladší školní věk, stáří a rodina.....	17
2.1 Proměny rodiny.....	20
3 Výchovní, vzdělávací cíle setkání žáků mladšího školního věku se seniory.....	21
4 Metody výuky na prvním stupni ZŠ	27
Shrnutí teoretické části	31
Praktická část.....	32
5 Cíle, metody a organizace výzkumu	32
6 Výsledky výzkumů	37
6.1 Výsledky předvýzkumu	37
6.2 Výsledky dotazníkového šetření	37
6.3 Příprava, realizace a vyhodnocení akčního pedagogického výzkumu.....	52
Shrnutí praktické části	62
Závěr.....	63
Seznam použitých informačních zdrojů	64
Seznam příloh.....	68

Úvod

Život v rodinách se proměňuje. Zatímco dříve bylo běžné vícegenerační soužití v jednom domě či městě a děti se seniory setkávaly denně, nyní, jim přirozený vzájemný kontakt často chybí, generace žijí více odděleně. Příležitosti pro setkávání se seniory je třeba záměrně vyhledávat a vytvářet. Proto chci zjistit, zda setkávání se seniory při výuce žáků mladšího školního věku může být příležitostí pro osvojování si pro život důležitých znalostí, dovedností a vytvoření si nových hodnot.

Téma Setkávání se seniory jako příležitost pro učení dětí mladšího školního věku jsem si vybrala po dlouhé úvaze. Moje maminka, která pracuje v domově pro seniory, každý den vyslechne nespočet příběhu seniorů. Já, jako učitelka to mám obdobně. Zjistila jsem, že senioři i děti mají opravdu hodně společného.

V teoretické části se zaměřím na mezigenerační učení v různých prostředích, na výzkum mezigeneračního učení, proměny rodiny a problematiku stárí, vzdělávání seniorů, aktivizující metody při výuce žáků, protože jsou vhodné na zážitkové setkávání se seniory, a budu také výchovné na prvním stupni základní školy.

V následující praktické části aplikuji znalosti popsané v teoretické části do praxe. Jako první jsem uskutečnila předvýzkum, a to formou rozhovorů se sedmi respondenty, kterými byli učitelé základní škol, respektive učitelé žáků mladšího školního věku. Cílem předvýzkumu bylo zjistit, zda respondenti považují toto téma za aktuální a zda se touto problematikou sami zabývají, popřípadě jak při tom postupují. Následně jsem provedla dotazníkové šetření, ve kterém jsem zjistila, od zkušenějších kolegů nezbytné informace, které jsem potřebovala pro uskutečnění vlastního mezigeneračního setkání. Jednalo se o popis jejich praxe a také vyjmenování a popis bariér a problémů, které mohou při mezigeneračním setkání se zaměřením na přínos pro žáky mladšího školního věku nastat.

Po zjištění těchto faktů jsem mohla přistoupit k vlastnímu akčnímu výzkumu. Jednalo se o dvě setkání žáků jedné základní školy s obyvateli domova pro seniory, při kterých jsem usilovala o to, aby bylo přínosné pro obě strany, ale zkoumala jsem je z pohledu možných příležitostí pro učení žáků mladšího školního věku. Cílem mé diplomové práce bylo zjistit, zda je pro pedagogy atraktivní setkávání žáků mladšího školního věku se seniory v rámci výuky, za jakých podmínek jej uskutečňují, co brání pedagogům mezigenerační učení organizovat, pokud tak nedělají.

1 Mezigenerační učení

1.1 Vymezení pojmu

Mezigenerační učení vidím jako jedno z nejdůležitějších témat pedagogiky. Jedná se v něm vždy o spoluúčast dvou generací, ať už následně po sobě jdoucích, ob generací, nebo dokonce ob dvě generace. Iniciativa EAGLE (European approaches to inter-generational lifelong learning) tvrdí, že mezigenerační učení je „proces, jehož prostřednictvím jedinci všeho věku získávají dovednosti a znalosti, ale také postoje a hodnoty, a to z každodenních zkušeností, ze všech dostupných zdrojů a všemi způsoby v jejich vlastních, živých světech“ (Hatton-Yeo, 2008, s.3). Mezigenerační učení probíhá i na školách, kdy běžně vyučuje starší učitel své žáky. Setkáváme se s ním v rodinách, na ulici, v obchodě, prostě kdekoli, kde se záměrně, či nezáměrně učí jedna generace od druhé. Mezigenerační učení ale nefunguje jen ve vzorci, že starší učí mladšího a tím se mladší učí od staršího. Učení je vzájemné, tdy i mladší může učit staršího. A dokonce toto učení probíhá souběžně (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016,).

Současné stárnutí populace způsobuje, že je mezigeneračnímu učení věnována větší pozornost. Střední délka života se prodloužila o 20 až 30 let, tudíž je pro mezigenerační učení větší prostor. Lidé se setkávají během života s velice rozdílnou a individuální skupinou jiných generací než s lidmi své generace, to ovlivňuje jejich postoje, hodnoty, rozhodování i životní styl. V současné době není moc běžné soužití více než dvou generací v jednom domě, to velice ovlivňuje předávání informací od nejstarší generace, ale na druhou stranu, tyto vazby můžeme buď dobrovolně navazovat, nebo záměrně podněcovat setkání (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

Definice mezigeneračního učení není pouze o slovním významu slov generace a učení. Dle Rabušicové, (2016) se jedná se o toleranci a předávání životních hodnot. Pojem generace je pro tuto diplomovou práci klíčový. Proto považuji za nezbytné jej definovat a objasnit. Pojem generace může mít několik významů. Může spojovat lidi se stejnými životními příběhy a zkušeností, nebo je vyznačena věkem. Neměla by přesáhnout 30 let. Ale pojem generace opravdu není tak jednoduchý. Spojuje věkové vymezení i lidi, se stejnou životní zkušeností, vzděláním, postojů, hodnot, a preferencí (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

Mezigenerační učení je součástí formálního i neformálního učení. Jedná se o učení takzvané informální. Může probíhat jak záměrně, tak nezáměrně, na půdě školy, či mimo ni. Během

informálního učení získáváme vědomosti během každodenních činností a činností v práci, ve skupině, škole, či ve volném čase. Jedná se o celoživotní učení, které jde ovlivnit vůlí v částečné míře, ale rozhodně ho ovlivňuje spousta jiných faktorů, jako jsou: prostředí, rodina a její individuální členové, klima a biologické schopnosti. Mezigenerační učení není věkově vymezeno. Je to celoživotní přenos a příjem informací od druhé generace (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

Protože mezigenerační učení probíhá povětšinou v neformálních podmínkách, je těžké ho pozorovat a zkoumat. Jak tedy poznáme, že se zrovna jedná o vztah učícího a edukátora? Musíme zjistit změnu ve vědomostech, postojích či dovednostech po vzájemné interakci lidí z různých generací. V mezigeneračním učení probíhá: percepce, transmise, učení skrze zkušenost, imitace, učení skrze aktivitu a participace – učení v konkrétní situaci (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

1.2 Mezigenerační programy

Mezigeneračních programů je opravdu široká škála. Od programů organizovaných v malých obcích, po mezinárodní programy. Mezi velké podporovatele mezigeneračních programů patří např. nezisková organizace „Mezi námi“, která využívá projekty a fondy právě pro mezigenerační setkávání. Nabízí předčítání seniorů v mateřských školách, dílničky pro veřejnost, setkávání u kávy, spojuje různá zařízení právě pro tyto účely. Takzvanou čtecí babičkou nebo dědečkem se může stát každý senior.

Mezigenerační programy spojují generace napříč různými tématy. Těmi jsou například umění (hudba, divadlo), sportovní aktivity, workshopy, například také výtvarné a rukodělné aktivity (keramika, přírodní materiály), sportovní a rekreační aktivity, pobytové akce, výukové programy lesní pedagogiky. Nechybí samozřejmě aktivity s tematikou ovládání informačních a komunikačních technologií, využití počítačů a jiných informačních a technologických pomůcek. nechybí setkání zaměřená na poznávání historie, k podpoře čtenářské gramotnosti, společné hraní deskových her, tréninky paměti, řešení logických a strategických úkolů i práce s rodinnými týmy (Rabušicová 2011).

Pro seniory mezigenerační programy znamenají získávání nových informací, odpočinek, péče o zdraví, nárůst sebevědomí a realizace. Důležité je také omezení izolace a změna postojů k jiné generaci (Rabušicová 2011).

Mezigenerační programy jsou odpovědí na požadavky společnosti. Tedy vznikly v souladu se sociálními potřebami lidí a podporují ochotu ke globální odpovědnosti.

Při zapojení do mezigeneračních programů účastník omezuje stereotypy, ať je starý nebo mladý. Všichni se zde podporují díky činnostem, při kterých dochází ke spolupráci mezi dvěma různými generacemi. Důležité je tady ovšem oboustranné zapojení do rolí, jinak k mezigeneračnímu učení nedochází. Mezigenerační programy předpokládají, že učení je celoživotní proces. (Kamanová 2014,)

Mezigenerační programy probíhají primárně ve volnočasových centrech, vzdělávacích institucích, v institucích denní péče o děti a dospělé, v komunitních centrech, v občanských a mládežnických organizacích, pořádají je i firmy a neziskové organizace.

Například Galerie středočeského kraje nabízí mezigenerační programy pro rodiny, vznikají specializovaná mezigenerační centra, například Mezigenerační centrum Petrklíč, Totem a další.

Tyto programy můžeme dělit mimo jiné podle Rabušicové, Kamanové a Pevné. A to na programy, ve kterých se účastníci učí vzájemně o stárnutí a hodnotách, o světě, lidech a historii. (Rabušicová, Kamanová, Pevná 2017,)

V projektu EAGLE (Hatton-Yeo, 2008) rozdělují autoři programy podle cílů. *Mezi tyto cíle patří:*

- 1) rozvoj komunity v oblasti života a bezpečnosti, vytváření prostoru pro setkávání generací
- 2) vzdělávání, trénink a učení
- 3) mentoring – situace, kdy zkušenější podporuje méně zkušeného
- 4) prevence násilného chování, předcházení konfliktům a problémům
- 5) sociální zapojení, aktivní občanství
- 6) zaměstnatelnost
- 7) zprostředkování vzpomínek a historie, zachování kulturního dědictví

U nás je skvělým příkladem Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata (EUPV) - vzdělávací projekt, který patří do škály mezigeneračních programů. Nabízí dětem a jejich prarodičům rozličné vědní obory a zároveň podporuje mezigenerační součinnost a soudržnost. Plní tak funkci vzdělávací i sociální. Program nabízí od roku 2004 pražské

Centrum celoživotního vzdělávání, které na něm spolupracuje s několika vysokými školami. (*Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata, 2012*)

Je velice těžké organizovat pro tak široké spektrum osobností něco atraktivního a přínosného pro všechny zúčastněné, ale zároveň je to obohacující a motivující pro další tvorbu.

1.3 Prostředí k mezigeneračnímu učení

Škola jako prostor pro mezigenerační učení

Mezigenerační učení mezi dospělými ve škole pozorujeme například při vzájemné diskuzi pedagogů v kabinetu, kdy si předávají své zkušenosti a rady navzájem. Co se jim nejvíce osvědčilo při plnění cíle, jaké mají rady pro motivaci žáků a jiné. Toto učení je často kladně přijímáno, protože rady bývají řečeny až na vyžádání méně zkušeného kolegy a zároveň je podporované sebevědomí kolegy zkušenějšího. S mezigeneračním učním se také můžeme setkat při školení a při nabídnuté pomoci začínajícímu učiteli. Zde je ale důležitou podmínkou důvěra a podpora vzdělávacího se učitele (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016,).

Jednou z možností je, že učitel přijímá nové zkušenosti či vědomosti, ale přetváří si je podle vlastní potřeby. Často to pedagogové používají v přejímání metod či způsobu komunikace se žáky (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016,).

Při mezigeneračním učení na půdě školy dochází k transmisi, imitaci a reflektované zkušenosti.

U transmise je aktivní edukátor, který je motivovaný, protože naplňuje jeho touhu předat své vědění. Transmise je ale velice efektivní, pokud je zájem jak na straně edukátora, tak na straně učícího se. Pokud je ale iniciativa pouze na straně edukátora, tedy když učící nejeví o problematiku zájem, transmise je nedokonalá. Efektivnost transmise závisí na mnoha podmínkách, například na časové náročnosti, osobním sympatiím či antipatiím mezi učícím se či edukátorem či na dobrovolnosti (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

Při imitaci učící se jedinec napodobuje edukátora, dochází k ní tehdy, kdy pedagoga, většinou profesně mladšího, zaujme něco, co využívá jeho kolega a převezme si znalosti a zkušenosti z praxe, anebo tehdy, pokud se učitelé domlouvají například v paralelních třídách na způsobu výuky či přezkoušení. Pro dobrou imitaci jsou velice důležité vzájemně dobré vztahy (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

U reflektované zkušenosti dochází podobně jako u transmise k předávání zkušeností edukátorem, avšak je u ní mnohem více důležitá sociální vazba. U reflektované zkušenosti je učící se do interakce mnohem více zapojen a je pro něj důležitá zpětná vazba. Dobrým příkladem je třeba hospitace (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016,).

Participace mezi učiteli je interakce, ve které spolu učitelé kooperují na nějakém úkolu. Může být jako pomáhání, jako nácvik a jako rovnocenná spolupráce. Participace je interakcí, která probíhá skrytě. Učitel napodobuje druhého kolegu, kterého předtím pozoroval (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

Při všech typech interakcí si učitelé předávají poznatky z jakýchkoli témat.

Můžeme rozdělit mezigenerační učení ve vztahu učitel-učitel na přijímající, hledající, transformující a inspirující se. S mezigeneračním učním se můžeme setkat při hospitaci, v předmětových komisích, evaluačních týmech. Nemusí se ale odehrávat pouze mezi zaměstnanci jedné školy. Například vzniká spousta projektů, které sdružují pedagogy vyučující jeden obor a kteří mají chuť předávat dál, či přijímat nové poznatky z praxe. (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016,)

Ve škole však nedochází k mezigeneračnímu učení pouze mezi učiteli či vedením školy a učiteli, ale hlavně také mezi učiteli a žáky Další možností jsou také různé programy a projekty mezi seniory a žáky, ať už v příbuzenském vztahu, či nikoliv (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016,). Této problematice se budu ale věnovat hlavně ve své empirické části této diplomové práce.

Mezigenerační učení při výuce žáků

V Národní strategii podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017 jsou vymezeny tyto prioritní oblasti:

- Celoživotní učení
- Zaměstnávání starších osob a seniorů
- Dobrovolnictví seniorů
- Mezigenerační dialog
- Kvalitní prostředí pro život seniorů
- Zdravé stárnutí
- Péče o seniory
- Lidská práva seniorů

Strategickým cílem v gesci MŠMT bylo stanovit a šířit vzdělávací postupy tak:

- aby žáci měli dostatek informací o měnících se potřebách v rámci celoživotního cyklu,
- aby byli vychováni v úctě ke stáří
- aby došlo k posilování mezigenerační solidarity a spolupráce.

Setkávání se seniory můžeme realizovat mnoha způsoby. Například pomocí aktivizačních metod, které jsem si ve svém výzkumu vybrala já, jelikož hlavní metodou, která byla ve výzkumu využita byla diskuse. Dále se mohou využít prvky dramatické výchovy. Tomuto způsobu se věnovala ve svém výukovém programu Stáří absolventka Masarykovy univerzity Michaela Zítková. Cílem jejího výzkumu bylo zjistit, jak děti mladšího školního věku vnímají stáří, co si představují pod tímto pojmem, jaká je jejich představa o tomto období a zda vnímají nějaká pozitiva a negativa této části života. Jestli mají zkušenosti s lidmi ve starším věku, a jaké tyto zkušenosti jsou. A také mají-li nějaké informace ke stáří, případně kde je získali. Následně bylo cílem získat údaje a vyhodnotit, jaké informace získaly děti během programu, jak se změnila jejich představa o starých lidech a tomto období a jaké mohou být společné zážitky rodiny a seniora. Aktivita pro děti zahrnovaly zejména výukovou metodu „role v roli“ a počet dětí byl omezen, aby bylo dosaženo co největšího prožitku.

Závěrem jejího výzkumu bylo, že s „žáci začali uvědomovat rozdílnosti mezi starými lidmi. Díky sdílení zkušeností během programu získaly děti větší přehled o heterogenitě této skupiny. Pro některé byly velmi překvapivé možnosti aktivního trávení času ve stáří, jelikož tyto zkušenosti z domova vůbec nemají. Informace, které účastníci po programu sdíleli, se týkaly především ageismu a možností kompenzace zhoršených tělesných funkcí. Tématem, ke kterému se vraceli, byla i péče o méně soběstačné seniory. Z výsledků práce je zřetelné, že děti o téma Stáří mají zájem. Bohužel jejich zkušenosti jsou mizivé, jsou získávány pouze v rodinném kruhu. Stejně tak jejich informovanost není příliš rozsáhlá. Myslím, že by bylo vhodné, aby tomuto tématu bylo věnováno více prostoru, aby děti měly možnost vytvořit si vlastní názor“ (Zítková, 2018, str. 112). Což bylo také jedním z impulzů, proč jsem se o danou problematiku začala podrobněji zajímat. Z čehož vyplynulo, téma mé diplomové práce, tedy Setkávání se seniory, jako příležitost pro učení žáků mladšího školního věku.

Dalším zajímavým projektem je výtvarná soutěž „Šťastné stáří očima dětí!“, která v letošním roce (2019) probíhá již 10. rokem. Tato soutěž vypovídá o tom, jak děti vnímají stáří, jak k němu přistupují a jaké k němu zaujímají postoje (Šťastné stáří očima dětí, n.d.).

V českém prostředí ovšem není moc autorů, kteří by se problematikou mezigeneračního učení zabývali, kromě již několikrát zmiňované paní profesorky Rabušicové z Ústavu pedagogických věd Masarykovy univerzity a jejího kolektivu. Mnohdy pak na internetu můžeme najít články a aktivity, které podporují mezigenerační učení, avšak dívají se na něj z pohledu učení seniorů a to i když Rabušicová (2011) poukazuje na fakt, že učení probíhá oboustranně.

Rodina jako prostor k mezigeneračnímu učení

K mezigeneračnímu učení v rodině dochází mezi všemi členy rodiny. Učení zde rozlišujeme dle Kamanové a Rabušicové (2011) na dva typy, a to učení vrstevnické, partnerské a učení mezigenerační.

1.) učení vrstevnické a učení partnerské

K vrstevnickému učení dochází především při sourozeneckém učení. V tomto typu učení je důležitá podmínka, že účastníci musí náležet do jedné generace. Partnerské učení probíhá mezi hlavně intimními partnery může to být například, když partner vysvětluje manželce použití mlhových světél.

2.) Učení mezigenerační, k němuž dochází při vzájemné interakci mezi členy rodiny, jejíž členové patří do různých generací. Tedy například matka učí dceru vařit, otec učí své děti řídit a tak dále.

Učení v rodině je dle Rabušicové a Kamanové (2016) tedy pojmem nadřazeným pro mezigenerační učení v rodině.

Při učení v rodině mohou aktéři ztvárnit jak roli učícího se, tak i roli edukátora. Mezigenerační učení v rodině není bohužel příliš probádáno v ČR ani celosvětově, protože se jedná především o učení informální a z pohledu rodiny jde hlavně o výchovu, tedy o vzájemné výchovné působení rodičů na děti, nebo prarodičů na děti.“ (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011,)

Nejmladší generace do mezigeneračního učení vstupuje jako edukátor především v tématech týkajících se moderních technologií, aktuálního vývoje společnosti a kultury a jazykových dovedností. Starší generace předávají těm mladším především své životní zkušenosti a

moudra. Učí je hodnotám, principům a morálce. Pokouší se o plnohodnotné předávání tradic a podporují čtenářskou gramotnost. Ne vždy jsou ale přijímáni kladně. Vzájemně si generace předávají informace hlavně o politické současnosti (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011).

V oblasti rodiny dochází k mezigeneračnímu učení za podobných podmínek jako v jiných prostředích. Tedy nejdůležitější je, jak jsou edukátor a příjemce nastaveni. Zda edukátor má potřebu předat své informace dál a jestli příjemce věří edukátorovi a je pro něj informace atraktivní (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011, s. 126).

V prostředí rodiny jsou podle Rabušicové (2011) celkem 4 typy edukátorů: konzultant, rádce, expert a vzor.

Prvním typem je „rádce“, který ví, že, chce předávat své znalosti dál a předává je. Dělá to ovšem i přes občasnou neochotu druhé osoby, které jsou informace mířeny. Jeho cíl je poradit a věří, že jeho radu příjemce potřebuje. Dalším typem edukátora je expert. Ten si je naprosto jistý, že má správné a přesné informace a má potřebu je předávat dál. Jeho cílem není primárně pomoci příjemci informací, ale předvedení toho, že vše umí dokonale. Třetím typem je edukátor konzultant. Ten bez vyzvání své znalosti nikomu nepředává, ale je připraven na situaci, kdy bude osloven. Nejdůležitější podmínkou jsou pro tento typ edukátorů potřeby příjemce. Posledním typem je edukátor vzor. Řadí se k pasivním edukátorům a čeká až si učíci se všimne, jak to dělá sám edukátor. Předává své zkušenosti nenásilně. Spíše čeká, že v případě potřeby si příjemce všimne toho, co v daný moment dělá (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011).

Nemůžeme ale říci, že dotyčný je pouze jedním typem edukátora. Každý se v průběhu života mění. Tedy je velice těžké někoho označit jako jediný konkrétní typ edukátora. Různé typy edukátorů můžeme pozorovat mimo jiné i ve vlastní rodině (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011).

V oblasti mezigeneračního učení v rodině dochází dle Kamanové a Rabušicové (2011) ke dvěma typům vztahů. Těmi jsou vztahy respektující, tedy oba aktéři se vzájemně respektují a vztahy nadřazené, kdy příslušník starší generace se cítí a projevuje nadřazeně vůči mladší generaci. Je zajímavé, že roli rádce a konzultanta má v rodině většinou osoba ze starší generace. Nemůžeme sice říci, že k učení dochází jednostranně za jakýchkoliv podmínek, ale pokud jsou v těchto rolích příslušníci starší generace, je tomu ve většině případů tak.

Pokud tedy není starší generace zastoupena typem edukátora rádce, či konzultant, dochází k jednosměrnému předávání informací (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011).

Komunity jako prostor k mezigeneračnímu učení

Komunita, ve které dochází k mezigeneračnímu učení adekvátně zajišťuje bezpečí, zdraví, vzdělání a základní životní potřeby svých členů. Také podporuje programy a praxi, která napomáhá spolupráci, interakci mezi zástupci různých generací. Umožňuje všem sdílet své talenty a podporuje vzájemné vztahy mezi členy. To prospívá celé společnosti. Není to pouze místo, kde lidé bydlí, jedná se tu primárně o sociální aspekt, o prostor, jehož součástí jedinci jsou a ve kterém si navzájem sdílejí své životy buď prostřednictvím rodiny, škol, různých institucí, nebo zájmové organizace a klubu (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011).

Komunita se odlišuje od ostatních institucí, například školy či pracoviště, tak, že do ní lidé dochází značně namotivováni. Dle výzkumu Rabušicové (2016), přichází do komunity 51,5 % lidí za jejím obsahem, tematickému zaměření. Lidé si v komunitách realizují koníčky a záliby, pokračují v nich v rodinných tradicích či oblastních zvyklostech. Další velikou skupinou lidí dle výzkumu (30,2 %) jsou ti lidé, kteří do komunit vstupují za účelem hledání sociálního kontaktu a komunikace. Poslední skupinou jsou ti, kteří se v komunitách realizují ve svém volném čase, vyhledávají je za účelem odpočinku či zábavy. Tato skupina obsahuje posledních 18,3 % respondentů.

V komunitách probíhá mezigenerační učení například v těchto podobách:

Kognitivní učení (oblastní zvyklosti, naše kultura), senzomotorické učení (pletení pomlázky, rychlost, obratnost, rovnováha, atletika a další), sociální učení (vhled do nového životního stylu, diplomatické jednání nebo v diskuzích jak vychovávat své děti.) (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

Pokud by vztahy v komunitě nebyly mezi členy otevřené, přátelské, a necítili by se účastníci v komunitě bezpečně, pak by zůstávalo u předání obsahu kognitivního či senzomotorického a obsahy by pak setrývaly v základní, instrumentální rovině. Pokud jsou ovšem vztahy v komunitě vnímány svými členy pozitivně, pak se obsahy mezigeneračního učení rozšiřují a směřují ke sdílení obsahů sociálního učení, tedy k rovině rozšířených obsahů (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

Mezigenerační učení napříč prostředím

Z výzkumu, jehož výsledky zveřejnila Rabušicová v roce 2016 můžeme zjistit, že „*intenzivněji se do mezigeneračního učení zapojují starší generace tím, že učí ostatní*“ (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016, s. 193)

Je zajímavé, že dle výzkumu není mezigenerační učení moc ovlivněno vzděláním. Dle intuice a mého názoru bych řekla, že lidé s větším vzděláním se do procesu učení zapojují více, ale rozhodně to není veliký rozdíl. (Rabušicová 2016) Podle teorie učící se organizace (Senge 2007) musí v organizaci, kde dochází k učení existovat určité podmínky a těmi jsou:

a) Interpersonální podpora	c) Časový prostor
b) Ocenění	d) Specifické aktivity

Interpersonální podpora

„*Interpersonální podpora ve smyslu pomáhání staršího při učení mladšího učitele/pracovníka/člena komunity je, nejvýrazněji přítomná v komunitách (82,4 %), dále pak na pracovištích (59,6 %) a nejméně je zaznamenávána ve školách (47,7 %)*“ (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016, s. 219).

Mohla by zde vyvstat otázka, zda by nízká interpersonální podpora ve školách mohla mít souvislost s tím, že začínajícímu učiteli je většinou uvádějící učitel přidělen a v mnoha případech si nemůže vybrat sám, od koho se chce vzdělávat.

Ocenění

V různých prostředích jsou jinak četná ocenění. Zatímco v komunitách se převážně využívá ocenění morálního charakteru, tak na pracovišti a ve škole (ve smyslu učitelů) finančního. Každopádně je to důležitý motivující faktor pro mezigenerační učení (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

Časový prostor

Dle výzkumu, není ve školách časový prostor pro mezigenerační učení, což je velká škoda. Protože například v komunitách a pracovištích je samozřejmostí, že k mezigeneračnímu učení dochází v běžné pracovní době (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016).

Specifické aktivity

Mezi specifické aktivity patří například semináře či dílny. V rámci organizací je tomu spíše tak, že se zaměřují na úzké téma.

Z uvedeného výzkumu je zřejmé, že většinou organizované aktivity fungují mimo školu. Ale proč tomu tak je, už nevíme. (Rabušicová, Brücknerová, Kamanová, Novotný, Pevná, Vařejková, 2016,)

Dle Rabušicové (2016), k dalším podmínkám, aby docházelo k mezigeneračnímu učení, patří podmínky specifické. Ty zahrnují vztahy mezi generacemi, mezigenerační blízkost a vlastnosti připisované různým generacím.

2 Mladší školní věk, stáří a rodina

V této kapitole práce pojednává o dvou životních etapách, mladším školním věku, stáří, a také se zamýšlí nad proměnami rodin, protože se jich mezigenerační učení dotýká nejvíce. Jelikož definování těchto pojmů považuji za klíčové.

Mladší školní věk

Mladší školní věk je období mezi šesti a dvanácti lety. Začátek tohoto období je určen dosažením školní zralosti a končí nástupem do puberty nebo také přechodem na druhý stupeň základní školy. Toto období zahrnuje nikterak nápadné změny, které jsou přípravou na dospívání. Dochází k postupnému rozvíjení dítěte ve všech oblastech. V tomto období se také plynule vytváří předpoklady pro budoucí proměnu, která prozatím probíhá především na psychické úrovni (Thorová, 2006).

Mladší školní věk s sebou nese vyšší nároky na kázeň, úsilí a výkon, odložení uspokojení okamžitých potřeb. Zároveň je pro děti žádoucí uplatnění se v mnohem větší skupině než doposud (Říčan, 2014).

Pro tento věk jsou typické tělesné, psychické i sociální změny. Některé z nich dále přiblížím. Hlavní činnosti v tomto věku jsou učení a hra, při které dochází k vývoji osobnosti. Děti v tomto věku vyrostou v průměru 5 cm za rok, přibývá u nich podkožního tuku a celkového objemu těla. V období před pubertou se u dívek mění postava více než u chlapců. Například zvětšením pánve. (Zítková, 2018).

V oblasti psychiky u dětí nedochází k náhlým změnám. Ve sféře sociálních změn mezi dětmi dochází k vzájemnému rozvoji spolupráce, soutěživosti a soupeřivosti, nebo pomoci slabším. Učí se také porozumění názorů, přání a potřebám druhým. Více se projevují i znaky dominance, či podřízenosti u daných jedinců. Dochází k nárůstu sebeovládání. Jsou si více vědomy vlastních pocitů a emocí dalších lidí. Své prožitky vyjadřují přiměřenou mírou a regulují je tak, aby jim to pomohlo lépe zvládnout problém. Míra schopnosti sebekontroly ovlivňuje oblíbenost mezi dětmi. Narůstá i schopnost emocionálního porozumění, a to i u ambivalentních pocitů (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Mladší školní věk je „zlatou érou“ pro motorický vývoj, takže si děti relativně snadno osvojí motorické dovednosti, tomu napomáhá i nárůst jejich vytrvalosti a zvýšení rychlosti. Dochází ke zlepšení jemné i hrubé motoriky. Zlepšuje se rychlost i přesnost koordinace pohybů rukou a očí, která napomáhá aktivitám jako je psaní, nebo kresba (Blatný, 2016).

Stáří

Za starého člověka je považovaný ten, kdo je starší 65 let. K průměrné délce života se v posledním století přidala jedna celá generace. Vzhledem k tomuto problému bychom ale neměli nahlížet pouze z ekonomické stránky věci. Je potřeba se podívat také na souvislosti sociální, rodinné a zdravotní. (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011,)

Stáří můžeme dělit na kalendářní, biologické a sociální. Podle Světové zdravotnické organizace či OSN, je stáří s ohledem na chronologický věk děleno na časné stáří (neboli senescence, 60 – 74 let), vlastní stáří (neboli senium, 75 - 89 let) a dlouhověkost (neboli patriarchum, 90 a více let) (Zítková, 2018).

Ve stáří dochází nejčastěji k psychickým projevům stárnutí. Mezi nimi bývá zpomalení, zhoršení paměti, změna intelektových schopností, řeči a osobnosti.

Dle Kamanové, je veliký problém, že od počátku tohoto století je v Evropské Unii více ekonomicky závislých starých osob, než dětí do 15 let. Staří lidé ale nejsou pouze přítěží pro společnost, jak je na to často mylně poukazováno. Do společnosti přinášejí i velké obohacení v podobě podpory mladších generací, předáváním svých zkušeností a znalostí, především jsou starší lidé skvělými společníky. V této příležitosti se přímo vybízí téma mezigeneračního učení, které nemusí být pouze v rámci rodiny, ale napříč prostředím. Tedy například ve školách, v domovech pro seniory, v komunitách, knihovnách ale i v zaměstnání. (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011)

Stárnutí populace a vzdělávání seniorů

Za stárnutí populace může dle Rabušicové a Kamanové snížená plodnost a dobrý zdravotní stav populace. Díky tomu žije nejen v České republice mnoho lidí s vysokým věkem a málo dětí. (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011)

Vzhledem ke stárnutí populace se nabízí stále aktuální možnost vzdělávání seniorů. Zabývá se jím vědní obor geragogika a gerontodidaktika.

Pro vzdělávání seniorů musíme brát v potaz několik faktorů, těmi jsou zejména biologické a psychosociální aspekty stárnutí, sociální a zdravotní péče pro seniory a vzdělávání, rozvoj a učení se seniorů. „*Senioři mají možnost zapojit se do programů celoživotního vzdělávání na vysokých školách (univerzity třetího věku), v klubech seniorů, domovech pro seniory, zájmových a neziskových organizacích, volnočasových centrech a další*“ (Veteška, 2017).

Aktivita ve výuce seniorů by měla být využita ve správný čas. Při edukaci seniorů musíme být připraveni i na to, že s přibývajícím věkem roste zatížení organismu. Velice důležitá je samotná příprava na stáří. Pro edukaci seniorů je dobré znát třídění etap. Tedy přípravu na stáří, začínající stáří a vlastní stáří. Jedinci jsou v těchto etapách rozdílní a je potřeba s nimi jinak jednat. (Špatenková, Smékalová 2015,).

Špatenková a Smékalová (2015) uvádí několik principů, které respektují aspekty stáří a aplikují je v několika didaktických zásadách.

- *Senioři potřebují k pochopení nových informací vlastní způsob a vlastní tempo*
- *Senioři potřebují mít k dispozici přehledné a názorné informace*
- *Senioři potřebují informace rozdělit do několika částí*
- *Je třeba se ptát, zda jsme to řekli tak, aby nám rozuměli*
- *Po seniorech nelze chtít, aby se učili nazpaměť*
- *Senior potřebuje znát limity svých možností*
- *Senior potřebuje za svou snahu a práci ocenění*

Ke vzdělávání seniorů neodmyslitelně patří i poradnictví, které obsahuje pomoc ať životní, či sociálně právní, finanční, nebo se zde řeší týrání seniorů. (Veteška, 2017)

Úcta ke starým občanům nebyla ani v minulosti pravidlem. Protože přebíráme tradovaný názor, že kdysi to měli staří lidé lepší, dokázali si vytvořit ideál moudrosti, trpělivosti a laskavosti, který zakryl ostatní, negativní stránky stáří. Tyto skvělé vlastnosti přinášely starým lidem respekt, úctu, přijetí i lásku. Toto je ale jenom jeden z možných úhlů pohledu. Druhá verze čistého a harmonického stáří je naprosto odlišná, kdy je stáří spojováno s nemocemi a strádáním a pohled na stáří vlastní i na staré lidi v populaci je negativní, až nepřátelský. V angloamerické literatuře je pro nepřátelství a někdy až agresivní chování vůči starým lidem používán pojem ageismus (Haškovcová, 2010).

Všechny tyto aspekty jsem musela mít na paměti právě při plánování akčního výzkumu. Jelikož senioři jsou samostatná a velice charakteristická skupina dospělých.

2.1 Proměny rodiny

Ve 20. století nastaly přelomové změny v rodině, které jsou spjaté s mezigeneračním učením. Týkají se především kompozice rodinných sítí a zrychlení biorytmu členů domácnosti. (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011,)

Děti mají a budou mít více kontaktu a příležitostí s jinými generacemi, tedy s prarodiči a praprarodiči a budou se s nimi setkávat s velkou pravděpodobností i v dospělosti. Stejně to bude fungovat ale i z druhé strany, tedy ze strany prarodiče a praprarodiče. Budou mít větší šanci předávat své poznatky a životní moudra mladším generacím. K tomu dochází ale v ideálním případě, kdy se všichni setkají. Bohužel, v současné době, i když je mnoho možností, senioři tráví svůj čas o samotě v domovech pro seniory nebo doma a mladší generace o jejich moudra nestojí, protože mají zrychlený životní rytmus a mají pocit, že nestíhají. Proto ani nevyhledávají a nejsou motivováni najít si čas a být se seniory. Mezigenerační přenos v rodinách klesá, i když se zdá, že je pro něj více příležitostí. Současné rodiny jsou spíše individuální, generace nežijí pospolu, jak tomu bylo dříve, ale spíše se navštěvují. Proto je v dnešní době těžké dodržovat mezigenerační vztahy. Není ale jisté, že mezigenerační přenos upadá kvůli tomu. V některých případech dochází k transmissi lépe, když spolu dvě generace nežijí. (matka a dcera). (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011,)

K dalším změnám v rodinách došlo ve stoupající škále rozvodovosti. Děti v současné době žijí z velké části pouze s jedním z rodičů a s tím druhým, (často je to otec) je jejich vztah velmi slabý. Ovšem z pohledu prarodičovství vztah prarodič – vnouče výrazně zesílí. Děti mají velikou podporu ze strany prarodičů, ovšem otec, žijící sám už má podporu od dětí minimální. Není to podmínkou, ale v mnoha výzkumech je to potvrzený fakt. (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011,)

Závěrem bych tedy chtěla říci, že ať se rodina v průběhu 20. let či jiných změnila v mnoha směrech, člověk má v jakékoliv době i prostředí potřebu se vzdělávat, a naopak předávat informace dál. Tento proces ovlivňuje mnoho faktorů, které se budou v každé době měnit, ale k mezigeneračnímu učení bude docházet kdykoliv a kdekoliv, aniž bychom si to předem určovali a plánovali.

3 Výchovné, vzdělávací cíle setkání žáků mladšího školního věku se seniory

V mezigeneračním setkávání seniorů a žáků mladšího školního věku podporujeme rozvoj všech pěti klíčových kompetencí žáků dle RVP ZV - kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské a kompetence pracovní.

Setkávání seniorů se žáky můžeme využít také ve všech vzdělávacích oblastech, tedy ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace, Informační a komunikační technologie, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a příroda, Umění a kultura, Člověk a zdraví i Člověk a svět práce. Ne všechny samozřejmě použijeme u žáků mladšího školního věku. Touto myšlenkou je tedy právě to, že mezigenerační učení jde aplikovat v jakémkoliv kontextu.

V rámci RVP ZV mezigenerační učení můžeme využít pro učivo i pro splnění jednotlivých očekávaných výstupů na různých úrovních. V následujících podkapitolách postupně jednotlivé celky popíšu.

Tematické okruhy z vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět

Pro téma setkávání se seniory jako příležitost pro učení žáků mladších školního věku je tato vzdělávací oblast ideální, protože potřebné vědomosti a dovednosti ve vzdělávacím oboru Člověk a jeho svět získávají žáci především tím, že pozorují názorné pomůcky, přírodu a činnosti lidí, hrají určené role, řeší modelové situace atd.

Lidé kolem nás

V tematickém okruhu Lidé kolem nás si žáci postupně osvojují a upevňují základy vhodného chování a jednání mezi lidmi, uvědomují si význam pomoci i úcty mezi lidmi a rovnoprávnosti pohlaví. Seznamují se s problémy, které provázejí soužití lidí.

Učivo v tematickém okruhu Lidé kolem nás, které se dotýká tématu práce je například

- *rodina – postavení jedince v rodině, role členů rodiny, příbuzenské a mezigenerační vztahy, život a funkce rodiny, fyzická a duševní práce,*
- *soužití lidí – mezilidské vztahy, komunikace, principy demokracie; pomoc nemocným, sociálně slabým*

- *základní globální problémy – významné sociální problémy, problémy konzumní společnosti, nesnášenlivost mezi lidmi, globální problémy přírodního prostředí*

(RVP ZV, str. 46)

Dotčené jednotlivé očekávané výstupy, které splňujeme z oblasti Lidé kolem nás za 1. období v tématu práce „*rozlišuje blízké příbuzenské vztahy v rodině, role rodinných příslušníků a vztahy mezi nimi, projevuje toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků i jiných lidí, jejich přednostem i nedostatkům*“ (RVP ZV, str.45).

Dotčené očekávané výstupy, které splňujeme z oblasti Lidé kolem nás za 2. období v tématu práce jsou například

- *rozlišuje základní rozdíly mezi lidmi, obhájí a odůvodní své názory, připustí svůj omyl a dohodne se na společném postupu řešení*
- *poukáže v nejbližším společenském a přírodním prostředí na změny a některé problémy a navrhne možnosti zlepšení životního prostředí obce (města)*

(RVP ZV, str. 45)

Lidé a čas

Tematický okruh Lidé a čas je vhodný pro aplikování mezigeneračního setkání, protože se v něm žáci učí poznávat, jak se život a věci vyvíjejí a jakým změnám podléhají v čase. Ideální je, když žáci vyhledávají a zkoumají informace od členů své rodiny i od lidí v nejbližším okolí.

Učivo v tematickém okruhu Lidé a čas, které se dotýká tématu práce je například

- *současnost a minulost v našem životě – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny*
- *báje, mýty, pověsti – minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj*

(RVP ZV, str. 47)

Dotčené jednotlivé očekávané výstupy, které splňujeme z oblasti Lidé a čas za 1. období v tématu práce jsou například

- *uplatňuje elementární poznatky o sobě, o rodině a činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí; na příkladech porovnává minulost a současnost*

(RVP ZV, str. 46)

Dotčené jednotlivé očekávané výstupy, které splňujeme z oblasti Lidé a čas za 2. období v tématu práce jsou například

- *srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik*

(RVP ZV, str. 47)

Člověk a jeho zdraví

Mezigenerační setkávání pro tematický okruh Člověk a jeho zdraví je vhodný, protože žáci poznávají především sebe na základě poznávání člověka. Poznávají zdraví jako stav bio-psycho-sociální rovnováhy života. Žáci zjišťují, jak se člověk vyvíjí, co je pro ně vhodné a nevhodné ze zdravotního hlediska. Získávají základní poučení o zdraví a nemocech i první pomoci. Pomoc se zde řeší v různých životních situacích. Žáci si postupně uvědomují, jakou odpovědnost má každý člověk za své zdraví a bezpečnost i za zdraví jiných lidí

Učivo v tematickém okruhu Člověk a jeho zdraví, které se dotýká tématu práce je:

- *lidské tělo – stavba těla, základní funkce a projevy, životní potřeby člověka, vývoj jedince*

(RVP ZV, str. 50)

Dotčené jednotlivé očekávané výstupy, které splňujeme z oblasti Člověk a jeho zdraví za 1. období v tématu práce jsou například

- *rozezná nebezpečí různého charakteru, jedná tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných*

(RVP ZV, str. 49)

Dotčené jednotlivé očekávané výstupy, které splňujeme z oblasti Člověk a jeho zdraví za 2. období v tématu práce jsou například

- *rozlišuje jednotlivé etapy lidského života a orientuje se ve vývoji dítěte před a po jeho narození*

(RVP ZV, str. 49)

Osobnostní a sociální výchova

Osobnostní a sociální výchova je průřezové téma, ve kterém je mezigenerační komunikace také velice důležitá a nápomocná, protože specifíkem Osobnostní a sociální výchovy je to, že se učivem je zde sám žák. Jejím smyslem je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu ke spokojenému životu založenému na dobrých vztazích.

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma například

- *vede k porozumění sobě samému a druhým*
- *přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni*
- *rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace a k tomu příslušné vědomosti*

(RVP ZV, str. 128)

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma například

- *pomáhá k utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a k druhým*
- *vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci*
- *vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů*

(RVP ZV, str. 128)

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Ačkoliv se na první pohled nemusí průřezové téma Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech zdát, jako příliš vhodné pro mezigenerační setkávání v souvislosti s mou prací, není tomu tak, protože se široce dotýká a osobnostního rozvoje. Podporuje ve vědomí a jednání žáků tradiční evropské hodnoty, k nimž patří humanismus, svobodná lidská vůle, morálka, uplatňování práva a osobní zodpovědnost spolu s racionálním uvažováním, kritickým myšlením a tvořivostí.

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma například:

- *utváří pozitivní postoje k jinakosti a kulturní rozmanitosti*
- *podporuje pozitivní postoje k tradičním evropským hodnotám*

(RVP ZV, str. 132)

Multikulturní výchova

Důležitá pro mezigenerační učení a setkávání je i Multikulturní výchova, protože v základním vzdělávání umožňuje žákům seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Žáci si zde uvědomují vlastní kulturu, tradice a hodnoty. Multikulturní výchova se hluboce dotýká i mezilidských vztahů ve škole, vztahů mezi učiteli a žáky, mezi žáky navzájem, mezi školou a rodinou, mezi školou a místní komunitou.

Prínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka je například v oblasti vědomostí, dovedností a schopností:

- *učí přijmout druhého jako jedince se stejnými právy, uvědomovat si, že všechny etnické skupiny a všechny kultury jsou rovnocenné a žádná není nadřazena jiné*

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- *pomáhá žákům prostřednictvím informací vytvářet postoje tolerance a respektu k odlišným sociokulturním skupinám, reflektovat zázemí příslušníků ostatních sociokulturních skupin a uznávat je*
- *napomáhá žákům uvědomit si vlastní identitu, být sám sebou, reflektovat vlastní sociokulturní zázemí*

(RVP ZV, str. 134)

Etická výchova

Doplňující vzdělávací obor Etická výchova je také vhodná pro mezigenerační setkávání, protože u žáka rozvíjí sociální dovednosti pro osobní prospěch i prospěch celé společnosti samostatné jednání při hledání vhodných způsobů řešení problémů, správné způsoby komunikace, respekt k jiným lidem, schopnost vcítit se do situací ostatních lidí, pozitivní představu o sobě samém a schopnost účinné spolupráce.

Učivo v etické výchově, které se dotýká tématu práce je tříděné na základní komunikační dovednosti, pozitivní hodnocení sebe i druhých, tvořivost a základy spolupráce a základy asertivního chování.

ZÁKLADNÍ KOMUNIKAČNÍ DOVEDNOSTI

- *komunikace při vytváření výchovného kolektivu – představení se, vytvoření základních komunikačních pravidel kolektivu, zdvořilost, otevřená komunikace*

(RVP ZV, str. 117)

POZITIVNÍ HODNOCENÍ SEBE A DRUHÝCH

- *pozitivní hodnocení druhých – v běžných podmínkách projevení pozornosti a laskavosti, vyjádření uznání, účinnost pochvaly, připsování pozitivních vlastností druhým, správná reakce na pochvalu*

(RVP ZV, str. 117)

TVOŘIVOST A ZÁKLADY SPOLUPRÁCE

- *tvořivost v mezilidských vztazích – vytváření prožitků radosti pro druhé, společné plnění úkolů, zbavování se strachu z neznámého řešení úkolu a z tvořivého experimentování*
- *schopnost spolupráce – radost ze společné činnosti a výsledku, vyjádření zájmu, základní pravidla spolupráce*

(RVP ZV, str. 117)

ZÁKLADY ASERTIVNÍHO CHOVÁNÍ

- *iniciativa – ve vztahu k jiným lidem, hledání možnosti, jak vycházet s jinými lidmi v rodině, ve třídě, mezi vrstevníky, iniciativa nepřijata jinými, zpracování neúspěchu*

(RVP ZV, str. 117)

Dotčené jednotlivé očekávané výstupy, které splňujeme z oboru Etická výchova za 1. období v tématu práce jsou například

- *si osvojí základní vědomosti a dovednosti pro vytvoření sebeúcty a úcty k druhým*
- *využívá prvky tvořivosti při společném plnění úkolů*

(RVP ZV, str. 116)

Dotčené jednotlivé očekávané výstupy, které splňujeme z oboru Etická výchova za 2. období v tématu práce jsou například

- *identifikuje základní city, vede rozhovor s druhými o jejich prožitcích, na základě emfatického vnímání přemýšlí nad konkrétní pomocí*

4 Metody výuky na prvním stupni ZŠ

Pro kvalitní výuku je vhodné, aby se pedagog zaměřil na podmínky a prostředky učení. Je důležité, si nejprve zvolit cíl a poté uvažovat, jaká metoda je pro zvolený cíl ideální. Aktivizující metody výuky jsem si vybrala, protože jejich principy chci využít v praktické části mé práce.

Inovativní výukové metody jsou synonymem k alternativním metodám. Pojem alternativní je často používán proto, že jsou tyto výukové metody používány převážně v alternativních školách. Inovativní metody jsou to proto, že jsou zavedeny krátce. Patří mezi ně takzvané aktivizační metody tedy metoda diskuze, situační výuková metoda, inscenační metoda, metoda problémové a didaktické hry a také některé z komplexních výukových metod – skupinová a kooperativní výuka, partnerská a individualizovaná výuka, metoda kritického myšlení, projektová výuka, metod dramatem a další (Marek Růžička, 2011).

Inovativní výukové metody bývají pro učitele náročnější na přípravu, žák je ve výuce aktivně začleněn do celého procesu. Učí se především samostatným objevováním, zjišťováním informací, učí se vyhledávat a zpracovávat informace, aktivně s ostatními spolupracuje, učí se týmové práci, kooperaci a komunikaci s lidmi (Marek Růžička, 2011).

Aktivizující metody podporují všestranný rozvoj osobnosti žáků. Školní prostředí se pak pro žáka stává zajímavým. Při této výuce pracují žáci samostatně, řeší problémy, vyslovují své myšlenky a přemýšlí o tom, co zaslechnou od ostatních. Učitel se stává v dobách používání aktivizujících metod partnerem pro žáky a podporuje příjemné prostředí a klima ve třídě. (Marek Růžička, 2011)

Mezi aktivizující metody patří například: Metoda diskuzní Metoda heuristická, řešení problémů Metoda projektová Metoda inscenační Didaktické hry (Marek Růžička, 2011).

Metoda diskuzní

Diskuze je výuková metoda, jejíž podstatou je diskuze mezi učitelem a žáky nebo žáky navzájem. Dochází zde k výměně názorů, argumentů, zkušeností. Žáci pomocí diskuze nalézají řešení problému. Nejdůležitější pro diskuzi je vzájemné kladení otázek a odpovědí mezi všechny účastníky. Tato metoda rozvíjí komunikační schopnosti, vyjadřování vlastního názoru a také schopnost tolerovat názor odlišný. (Zormanová, 2012)

Pro kvalitní diskuzi je důležité, aby se všichni diskutující drželi daného téma, trpělivě vyslechli ostatní a nikoho ze skupiny nevyčlenili.

Přínos této metody spočívá kromě nastolení myšlení nad učební látkou u žáků také v tom, že se u žáků rozvíjejí komunikační schopnosti, vyjadřování vlastních názorů, schopnost argumentace, ale i schopnost tolerovat názor jiného.

Vedoucím diskuse může být jakýkoliv účastník, který má dobré komunikační schopnosti, a který dohlíží na to, aby mohli hovořit všichni, aby byla dodržována diskusní a mluvilo se krátce a srozumitelně. Na závěr diskuse moderátor připomene kvalitní příspěvky, shrne a zopakuje dosažené výsledky. Všichni účastníci diskuze si vzájemně pokládají otázky, odpovídají si na ně, vyměňují si názory, říkají pro a proti a společně nachází řešení problémů. Pro diskusní metodu musíme vybrat kvalitní téma připravit si předem nachystané vhodné podotázky, kterými se bude diskuze vyvíjet k našemu cíli. Otázky mohou navrhnout i samotní žáci. (Zormanová, 2012)

Metoda situační

Metodou situační řeší žáci konkrétní reálnou situaci ze života. Její výchovný moment je tehdy, když žáci vyhledávají analyzují informace potřebné k řešení reálné situace. (Zormanová, 2012)

Hlavní přínos situační metody je v tom, že pomáhá motivovat žáky, rozvíjí schopnost komunikovat a přináší do výuky příklady z praxe. Tuto metodu je vhodné využít například při řešení konfliktní situace, řešení problémových případů. (Marek Růžička, Aktivizační metody ve výuce, BP,2011)

Fáze řešení situace:

- 1) Volba tématu
- 2) Seznámení s materiály a s důležitými fakty – zde žákům představíme všechny materiály, ze kterých mohou čerpat informace k vyřešení problému. Je nutné žáky to situace uvést a vytyčil jim cíle, kterých mají dosáhnout.
- 3) Vlastní studie případu – žáci řeší daný problém
- 4) Diskuze, předvedení návrhů řešení a hledání ideálního řešení. (Zormanová, 2012)

Metoda inscenační

V této metodě žáci řeší modelové problémové situace. Kombinuje se zde hraní rolí a řešení problémů. Žáci si vyzkouší, jaké to je, ocitnout se v nějaké situaci a hledají její řešení. Díky této metodě se dokáží vcítit do druhého a reagovat přiměřeně a empaticky.

Fáze inscenační metody:

- 1) Příprava inscenace
- 2) Průběh inscenace
- 3) Zhodnocení inscenace – ideálně bezprostředně po průběhu inscenace

(Zormanová, 2012)

Didaktické hry

Při výběru didaktické hry, by měl brát učitel v potaz věk žáků, náročnost pravidel a časovou náročnost. Mezi doporučené didaktické hry patří například: kvízy, soutěže, problémové úlohy, hraní rolí, hry pro učení sociálním dovednostem, simulační hry. Hry by měly přinášet poučení i zábavu, měly by probíhat nenásilně tak, že si žáci neuvědomí, že se učí a přitom se dozvídají něco nového.

Aktivizující metody je vhodné doplnit ještě metodami: Brainstorming, Myšlenkové mapy
Hledání informací Vzájemné vyučování skupin Čtení s otázkami

Téma práce ovšem můžeme pro žáky zpracovat i v jiných metodách a variantách, například v projektové metodě či formou zážitkového učení. Pro mou práci byla nejdůležitější metoda diskuzní. (Marek Růžička, Aktivizační metody ve výuce, BP, 2011)

Metoda heuristická, řešení problémů

Za nejpropracovanější z heuristických strategií je obecně uznávaná problémová metoda, která byla vytvořena otcem pragmatické pedagogiky J. Deweyem. Podstatou problémové

metody je nesdělování hotových poznatků žákům, vedení žáků k tomu, aby samostatně nebo s pomocí učitele odvodili nové poznatky vlastní myšlenkovou činností.

V tomto případě není učitel v roli toho, kdo žákům sdílí vědění, ale žáci si poznatky hledají sami. Důležitá je ale učitelova pomoc, hlavně na začátku, kdy děti směřuje. Žáci samostatně pátrají, kladou si problémové otázky. Žáci potřebují umět vyhledávání, uspořádání dat, třídění, tvorbu hypotéz a kladení otázek. Pro tyto činnosti dáme žákům dostatek času. Podle časové náročnosti se můžeme rozhodnout, zda použijeme metodu samostatného objevování, nebo metodu řízeného objevování. Metodu řešení problémů můžeme také nazvat jako metodu pokus, omyl. Žáci se učí ze svých chyb a úspěchů. Žákům klademe úkoly typu: porovnej, rozlož, slož, najdi podstatu, jakou má funkci atd.

Při těchto metodách žáci řeší problémovou situaci, úkol. Toto učení cestou samostatného vychází z dnešní společnosti, která zdůrazňuje nutnost rozvoje tvořivosti, tvořivého a samostatného myšlení a aktivit u žáků. Na cestě k poznání se učitel stává žakovým partnerem a rádcem. (Zormanová, 2012)

Shrnutí teoretické části

V teoretické část jsem se věnovala úzce spojeným kapitolám k tématu mé práce tak, aby tvořily ucelený systém informací pro následující část praktickou. Věnovala jsem se také termínu mezigenerační učení obecně, hledala odpovědi na otázky, proč je mezigenerační učení důležité, při jakých podmínkách k němu dochází a jaké jsou typy aktérů při předávání informací mezi různými generacemi. Teoretická část se věnovala také kapitole zaměřené na výzkum mezigeneračního učení, mezigeneračním programům a dalším možnostem, kde k mezigeneračnímu učení dochází.

Velká část teoretické části popisovala prostředí, ve kterých k mezigeneračnímu učení dochází a v jakých podmínkách se uskutečňuje, jaké vztahy jsou mezi zúčastněnými a zda si uvědomují, že k učení dochází.

Obsahuje myšlenku, že při mezigeneračním učení musí probíhat interpersonální podpora, ocenění, časový prostor a kvalitní dobré vztahy mezi generacemi a mezigenerační blízkost.

Dále jsem se v rámci této práce zaměřila na stáří a vzdělávání seniorů. Práce obsahuje několik faktorů ke zdělávání seniorů zejména biologické a psychosociální aspekty stárnutí, sociální a zdravotní péče pro seniory a vzdělávání, rozvoj a učení se seniorů.

Výuka seniorů musí být správně načasované (období stáří), měla by zahrnovat přípravu na stáří a rozhodně by měla počítat se stále rostoucím zatížením organismu seniora s věkem. Především by výuka seniorů měla vycházet z potřeb seniora, a ne plnit vzdělávací cíle jiným osobám.

Předposlední kapitola analyzovala rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, zejména pro první stupeň a analyzovala vzdělávací a výchovné cíle, které jsou naplňovány při vícegeneračním učení žáků mladšího školního věku, zejména při setkávání se seniory v rámci výuky. Zanalyzovala, že při mezigeneračním setkávání lze uplatnit téměř jakoukoli část RVP ZV, protože mezigenerační diskuze je obohacující na jakékoliv téma. Především se shoduje ve vymezení cílů v rovině znalostí, dovedností a hodnot s mými cíli praktické práce.

V poslední kapitole práce jsem zjišťovala aktivizující metody při výuce, zejména metodě diskuzní a metodě řešení problémů, protože tyto metody přibližují výuku do reálného života, proto bývají mezi žáky velmi oblíbené a plánuji je využít v praktické části práce.

Praktická část

5 Cíle, metody a organizace výzkumu

Výzkum je rozdělen do 3 fází.

1. Rozhovory s učiteli

Rozhovory s několika učiteli jsem dělala, protože měli funkci předvýzkumu.

Cílem rozhovorů bylo zjistit, zda je téma Setkávání se seniory jako příležitost pro učení žáků mladšího školního věku atraktivní. Zda učitelé tato setkávání praktikují, popřípadě jaké bariéry jim v organizování brání, jestli by svou praxi s mezigeneračním učením chtěli doporučit ostatním pedagogům, jestli je setkávání se seniory dle jejich žáků přínosný, čemu se žáci při setkávání učí, s jakými seniory spolupracují a jestli pořádají setkání formou jednorázové akce či opakované spolupráce.

Jako předvýzkum jsem použila sedm rozhovorů s učiteli ze dvou blízkých základních škol mému charakteristickému regionu západních Čech. Měla jsem připravené dva typy otázek. První typ otázek směřoval na pedagogy, kteří setkávání se seniory dělají a druhý rozhovor s pedagogy, kteří setkávání nedělají.

Metoda individuálního standardizovaného rozhovoru je založena na přímém dotazování, verbální komunikaci, výzkumného pracovníka s respondentem. Standardizovaný rozhovor probíhá formou otázek, které jsou předem připraveny a odpovědi předpokládány. Pořadí otázek je přesně určeno (Hendl, 2016).

2. Dotazníkové šetření mezi učiteli

Dotazníkové šetření mělo několik cílů, tím hlavním bylo zjistit, zda se pedagogové domnívají, že je setkávání se seniory dobrou příležitostí pro učení žáků mladšího školního věku a proč?

Dílejšími cíli bylo zjistit za jakých podmínek dochází k setkávání seniorů se žáky mladšího školního věku v rámci výuky, jaké bariéry či komplikace brání nebo škodí setkání, co je pro učitele motivací setkávání organizovat, zda žáci i senioři setkávání hodnotí jako přínosná.

Využit byl dotazník vlastní konstrukce.

Dotazník je způsob psaného řízeného rozhovoru. Není časově náročný a můžeme ho zadávat i skupinově, nejen individuálně. Při tvorbě dotazníku musíme promyslet a přesně určit hlavní

cíl dotazníkového šetření, logicky a stylisticky vhodně připravit otázky, které by měly být anonymní. Tím pravděpodobně zvýšíme upřímnost odpovědí (Švaříček, Šed'ová, 2014).

Základní údaje ze sběru odpovědí na dotazníkové šetření

Název výzkumu	Setkávání se seniory jako příležitost pro učení dětí mladšího školního věku
Autor	Nikola Kudrnáčová
Jazyk dotazníku	Čeština
Veřejná adresa dotazníku	https://www.surveio.com/survey/d/E3Y7T8T1T6F3N8G7Y
První odpověď	17. 04. 2019
Poslední odpověď	30. 04. 2019
Doba trvání	14 dnů

Statistika respondentů

Dotazník nedokončilo 0% respondentů, všichni ho vyplnili na základě přímého odkazu a vypisování trvalo nejčastěji 2 až 5 minut 44,2% respondentů a 5 až 10 minut 31,7% respondentů.

Přímý odkaz na dotazník navštívilo 235 respondentů, dotazník dokončilo 104 respondentů a 131x byl pouze zobrazen. Celková úspěšnost vyplnění dotazníku je 44,3 %.

3. Vlastní učitelský akční výzkum

Cílem třetí části bylo využít výsledky dotazování, v párové výuce se zkušenou paní učitelkou, při konkrétním plánování a realizaci a reflektovat dvou setkání žáků 5. ročníku s klienty z blízkého domova pro seniory a dokázat, že tato setkání jsou skvělou příležitostí pro obě zapojené strany, žáky i seniory a vyvrátit některé mýty ohledně mezigeneračních bariér. Dokázat, že setkávání se seniory není příliš obtížné zrealizovat tak, aby bylo ku prospěchu jak žákům, seniorům ale i učitelům.

Výzkumný vzorek

Základní škola

Jedná se o základní školu v charakteristickém regionu západních Čech, a to konkrétně na malém městě.

Ke kvalitativnímu výzkumu jsem spolupracovala s 22 žáky 5. ročníku základní školy, kteří se spoluprací se seniory už praxi měli. Jezdí 2x ročně do domova pro seniory (jiného, než jsem vybrala já), a poslouchají seniorská vyprávění nebo předčítání. Třída má pověst, že je „živá“, ale paní učitelka zná své žáky výborně a ví, že nejsou „problémoví“, jen je musí činnost zaujmout. Třída se skládá z 12 dívek a 10 chlapců, jejichž zájmy jsou velice různorodé od sport, umění až po domácí mazlíčky. Ve třídě nikdo extrémně nevyniká ani nezaostává. Její klima je příjemné.

Domov pro seniory

Oslovený domov pro seniory se nachází ve vedlejším městečku, než je ZŠ. Posláním Domova pro seniory (dále jen DpS nebo organizace) je poskytování podpory osobám s různými typy demencí, kteří se z nějakého důvodu ocitli v nepříznivé životní situaci a potřebují pravidelnou pomoc druhé osoby a nadále již nemohou setrvávat v jejich domácím prostředí. Pracovníci DpS podporují seniory v zachování co nejvyšší míry soběstačnosti, a to s přihlédnutím k jejich individuálním potřebám. Jejich služby jsou poskytovány tak, aby byl zachován kontakt s rodinou a ostatními blízkými.

Seniorů se prvního setkání zúčastnilo šest. Domov pro seniory je změřen pro „zvláštní režim“ a ubytovává seniory s různou mírou zdravotního (fyzického i psychického) omezení. Je ovšem otevřen všem pokrokům a činnostem. Vedení DPS vybralo dle jejich slov „čilejší“ seniory, jejichž zdravotní stav jsem nezkoumala.

Plánování setkání:

- komunikace prostřednictvím emailu s vedením školy a domovem pro seniory
- první schůzka s paní učitelkou, (60 minut)
  - navrhování termínů, časové dotace, předběžné plánování dvou setkání,
- první schůzka s paní ředitelkou domova pro seniory, (60 minut)
  - upřesnění obou termínů schůzek, ujasnění podmínek bezbariérovosti, časová dotace, řešení ideálního počtu seniorů a žáků, pohoštění a zajištění dopravy

- druhá schůzka s paní učitelkou (60 minut)
potvrzení termínů a plánu setkání
- první schůzka s dětmi v párové výuce
seznámení dětí s mým záměrem
upřesnění podmínek a plánu obou setkání
zadání úkolu - Promyslet si představu o své budoucnosti „Co bude, až vyrostu“ (30 minut)
diskuze o svých snech o budoucnosti, „Máme stejné, nebo podobné sny, jako měli senioři?“
- několik emailových a telefonických konzultací o průběhu setkání
- při hodině českého jazyka, slohu, žáci formulují svou představu o budoucím životě formou tvůrčího psaní
- diskuze nad písemnými pracemi, jaké důvody mají pro své sny
- diskuze na téma „Měli současní senioři podobné vize o své budoucnosti jako my?“
- v rámci družiny žáci vyráběli dary pro seniory

První setkání se seniory (setkání v knihovně prvního stupně ZŠ)

Časová dotace 120 minut

- uvítání seniorů a žáků, organizace a rozmístění skupin (3 žáci a 1 senior), (10 minut)
- předání darů a úvodní slovo organizátorek a paní ředitelky ZŠ, (10 minut)
- diskuze ve skupinách, vzájemné představení a hledání co vše mají žáci a senioři společného (15 minut)
- veřejné sepsání společných věcí na tabuli, (5 minut)
- další úkol: složte ve skupině z 1 kusu papíru A4 bez nůžek a lepidla most (mezigenerační most), který bude propojovat naše generace. Ověřit jeho pevnost můžete položením tužky. Pokud most tužku udrží, je pevný. Diskutujte nad realizací stavby a nad tím, proč skládáte právě most, (20 minut)
- přestávka s občerstvením, (10 minut)
- veřejné představování žáků (hovory o své vizi vlastní budoucnosti) (záložní plán při ostychu – představování kamaráda), (20 minut)
- řečnění seniorů – jak si představovali svou budoucnost, když byli dětmi, zda mají pro děti radu pro spokojený život, (15 minut)
- závěrečné slovo a poděkování účastníkům, domluvení další schůzky, (5 minut)
- reflexe s dětmi (10 minut)

Druhé setkání se seniory (setkání v prostorách DPS)

časová dotace cca 120 minut

přeprava žáků linkovým autobusem

- nácvik divadelního představení (opakování), (1 vyučovací hodina)
- příprava darů v družině
- exkurze po prostorách DPS, (30 minut)
- volná diskuze a seznámení se seniory – někteří žáci je uvidí poprvé, (10 minut)
- divadelní představení (10 minut)
- ukázky oblíbených knih, (10 minut)
- grilování, (30 minut)
- rozloučení a dary (10 minut)
- reflexe, (15 minut)

K uskutečněným setkáním jsem měla informované souhlasy všech účastníků k pořízení audio i vizuálního záznamu, který bude sloužit k vědeckým účelům a prezentace akce. Obě uskutečněná setkání budu reflektovat se všemi zúčastněnými, kterým to zdravotní stav umožní.

Před vlastním setkáním jsem se sešla s několika pečovateli a řešila jsem etickou stránku problematiky, tedy jak komunikovat se seniory, aby se cítili přirozeně a nebylo to pro ně náročné. Také jsem zjišťovala, který z bližších domovů pro seniory a škol by měl zájem o spolupráci, protože jsem chtěla prakticky vyzkoušet poznatky z části teoretické.

K reflexi jsem využila rozhovorů se zúčastněnými a také jsem požádala o volně psané reflexe žáky, vedení domova pro seniory, a paní učitelku, která se mnou vedla párovou výuku.

6 Výsledky výzkumů

6.1 Výsledky předvýzkumu

Z předvýzkumu nemohu dělat obecné závěry, avšak čtyři ze sedmi respondentů odpovědělo pozitivně na mé otázky, zda praktikují při výuce setkávání se seniory, jestli doporučují svou praxi i ostatním kolegům a zda je podle jejich žáků setkávání přínosné, usoudila jsem, že můj následný výzkum je opodstatněný. V otázce, s jakými seniory spolupracují tři odpověděli, že se staršími lidmi z domova pro seniory a jeden respondent odpověděl, že spolupracuje přímo s prarodiči žáků. Na otázku, co konkrétně se žáci při setkávání se seniory učí se nejčastěji vyskytovala odpověď „úctě“ a jednou „pochopení“.

Tři respondenti odpověděli, že setkávání nedělají a jako bariéry uvedli nejčastěji nedostatek času, dále přílišné administrativní vytížení a příliš mnoho učiva.

Dotazovala jsem učitelů dvou různých škol v regionu západních Čech, učitele z prvního stupně základní školy.

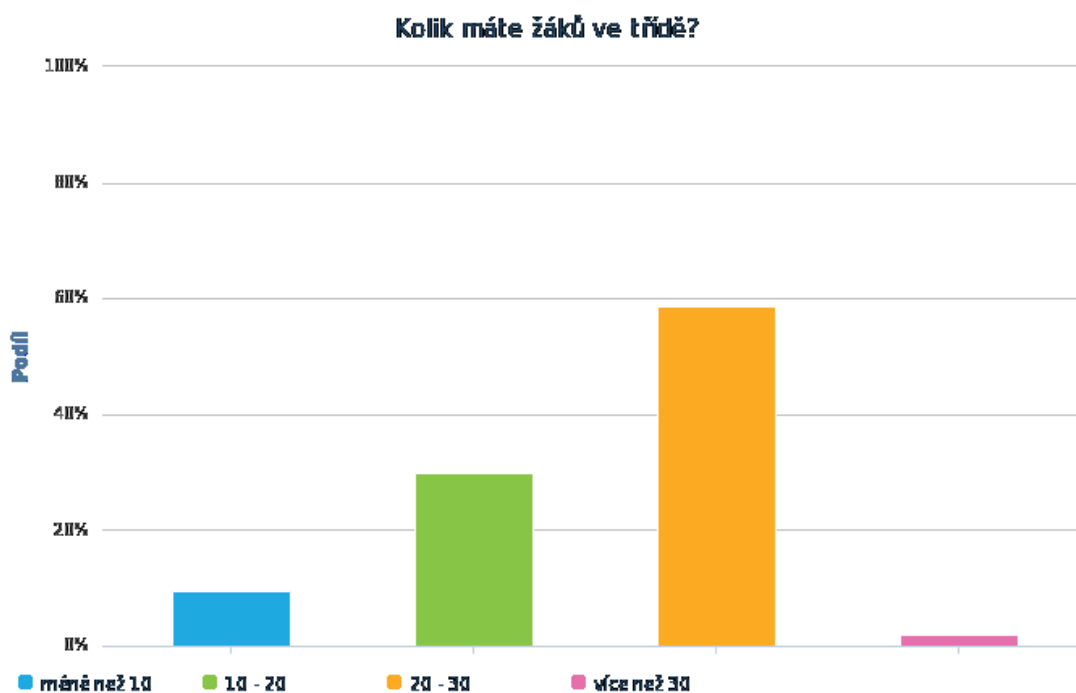
Z dotazovaných škol jsem si pro svou pozdější realizaci vybrala záměrně zkušenou paní učitelku, která se mezigeneračnímu setkávání věnuje a z dotazovaných domovů pro seniory mi pro realizaci vyplynul také jeden, velmi aktivní a perspektivní.

6.2 Výsledky dotazníkového šetření

1. Kolik máte žáků ve třídě?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Méně než 10	10	9,6 %
10–20	31	29,8 %
20–30	61	58,7 %
Více než 30	2	1,9 %

První otázkou jsem zjišťovala, zda by mohl být počet žáků bariérou k uskutečňování setkávání se seniory. Dle responzí to tak nehodnotím. Příště bych otázku lépe specifikovala.

2. Patří podle Vašeho názoru téma Stáří do obsahu výuky žáků mladšího školního věku?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	78	75 %
Ne	1	1,0 %
Protože...	25	24,0 %

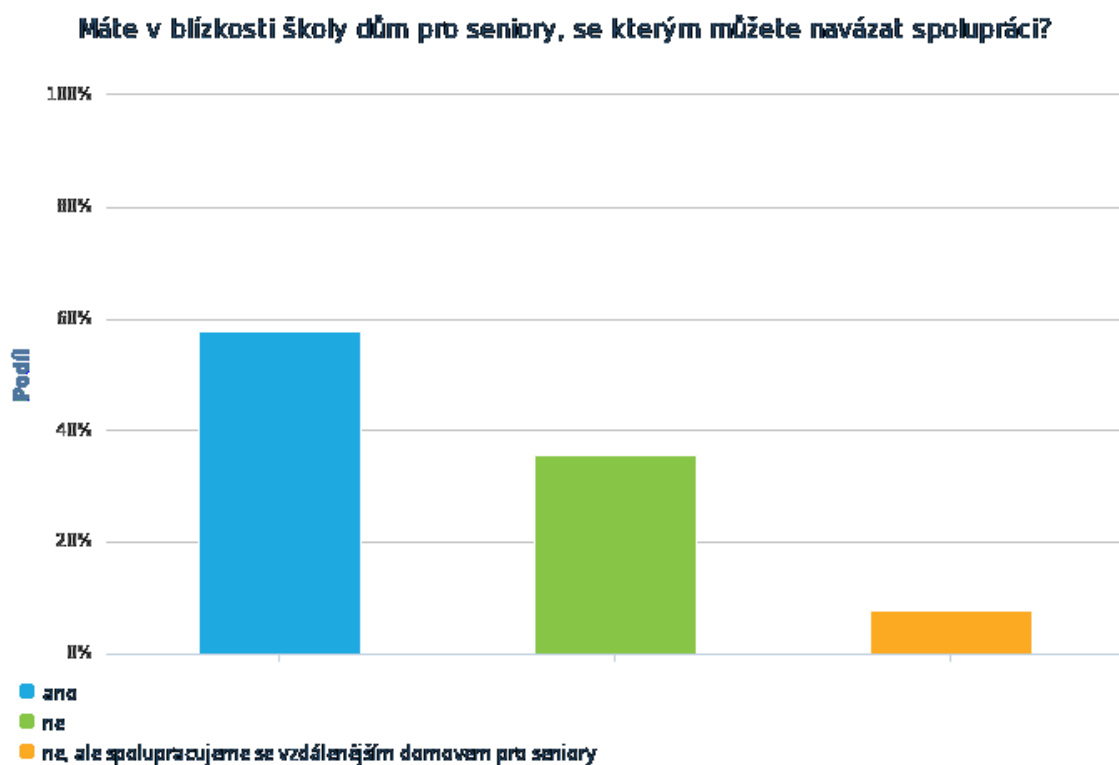
Odpovědi lze členit do třech skupin

1. skupina – etapa stáří, chápána jako součást života (celkem 14 odpovědí)
  - „stáří je etapa života, na kterou bychom neměli zapomínat a je třeba děti seznámit, že všichni budou staří, že je to běžná věc života“
2. Skupina – budování vzájemného respektu a úcty (celkem 4 odpovědi)
  - „Aby děti starými lidmi nepohrdali, ale vážily si jich V dnešní době bychom měli vštěpovat základy slušného chování, vést k respektu lidí navzájem, a to i vůči lidem staršího věku.“
3. Skupina – důležitost mezigeneračních vztahů a učení (celkem 6 odpovědi)
  - „Je důležité, aby si děti vážily starších lidí. Mohou se od nich učit např. z jejich vyprávění.“

- „Je důležité budovat mezigenerační vztahy – čerpat zkušenosti a rady, učit se pomáhat starším, chovat“

3. Máte v blízkosti školy dům pro seniory, se kterým můžete navázat spolupráci?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	60	57,7 %
Ne	37	35,6 %
Ne, ale spolupracujeme se vzdálenějším domovem pro seniory	8	7,7 %

Třetí otázkou jsem se dozvěděla, zda učitelé mají možnost spolupracovat s místním domovem pro seniory, jestli takový v blízkosti školy mají, nebo jestli spolupracují se vzdálenějším domovem pro seniory. Téměř 60% celkových respondentů spolupracuje s místním domovem pro seniory, což je bez pochyby nejlepší možné řešení. Odpadá tím totiž omezení ve formě přepravy osob a jiné.

4. Setkáváte se seniory během výuky žáků mladšího školního věku?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	46	44,2 %
Ne	58	55,8 %

Výsledek ze čtvrté otázky mne velice překvapil. Když jsem si dělala předvýzkum, měla jsem nejspíše štěstí na zkušené pedagogy v této oblasti a vyšlo mi, že většina pedagogů se během výuky se seniory setkává. Výzkum mi ale ze vzorku 104 respondentů ukázal, že 55,8 % dotazovaných pedagogů se seniory během výuky nesetkává.

5. Vnímají žáci tato setkání jako přínosná?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	46	97,9 %
Ne	1	2,1 %

S odpověďmi na otázku číslo pět jsem byla opět v souladu s předvýzkumem. Naprostá většina, kromě 1 respondenta, odpověděla, že žáci vyptávaných pedagogů setkávání se seniory hodnotí jako přínosná.

6. Domníváte se, že setkávání se seniory je pro žáky příležitostí k učení?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	50	96,2 %
Ne	2	3,8 %

Přesně 50 respondentů se zkušenostmi mezigeneračního učení hodnotí setkávání seniory jako příležitost k učení. Pouze 2 tuto zkušenost nemají a hodnotí ji záporně. Výsledek této otázky může pro ostatní pedagogy působit velmi motivačně.

7. Co konkrétně se Vaši žáci díky těmto setkáváním učí (znalosti, dovednosti, postoje)?

Textová odpověď, zodpovězeno 104x, nezodpovězeno 0x

Odpovědi této otázky jsou sumarizovány do 4 skupin.

1. Skupina – učí se úctě ke stáří, jako k etapě života (15 odpovědí)

Příklad

- „Úcta ke stáří, schopnost naslouchat, poslušnost vývojových fází člověka“
- „respekt, úcta, Úcta ke starším, nutnost pomoci, ohleduplnosti, radost ze zájmu o osobu“

2. Skupina - rozvíjení schopností a dovedností, empatii (14 odpovědí)

Příklad

- „Zejména se mohou rozvíjet v komunikačních a sociálních kompetencích. Avšak dalších aspektů, které si ze spolupráce se seniory odnáší je daleko více, zejména v čistě lidské rovině.“

3. Skupina - učí se zvyklostem seniorů (10 odpovědí)

Příklad

- „učí se nové písňe, říkadla, hry, pozitivní přístup k životu, nadhled“
- „Pletení, háčkování“

4. skupina - učení se historie (9 odpovědí)

Příklad

- „znalosti z historie, život dříve a dnes“
- „Jak se žilo dříve na vesnicích, jaká byla dříve výchova...“

8. Co podle Vašeho názoru může setkání/setkávání se žáky mladšího školního věku přinést seniorům?

Respondenti se jednoznačně nejvíce shodli, že seniorům setkávání přináší radost, odpočinek, osobní výjimečnost, chuť do života a narušení stereotypu. Pocit, že jsou pro společnost důležití, a že jsou její součástí. Pomáhá jim k porozumění mladším generacím, aktivizaci jedince, smysluplného využití času. Dodává jim možnost předávat své životní zkušenosti. Učí je klást si malé cíle a pomáhá jim k oživení vzpomínek na svůj život.

Odpovědi lze rozdělit do třech skupin

1. Skupina – radost ze života (29 odpovědí)

Příklady:

- „radost, naplněnost, energie, možnost sdílení, pocit potřebnosti a sounáležitosti“
- „různorodou náplň dne, vlití chuti do života, elán, radost“
- „Přísun energie, aktivizaci jedince, radost a potěšení z dětí obecně i z případného předvedeného představení, oživení příjemných vzpomínek na své dětství a mládí“

2. Skupina - Mezigenerační obohacení (osm odpovědí)

Příklady:

- „odbočení od stereotypu, možnost kontaktu s dětmi, pokud se nestýkají s vnoučaty“
- „Smysluplné využití času, předání svých dovedností“

3. Skupina – porozumění současné společnosti (sedm odpovědí)

Příklady

- „Cítí se být více součástí společnosti, nejsou osamoceni“
- „Pocit uspokojení pracovních příležitostí i v důchodovém věku, zapojení do světa mladší generace, práce s moderními technologiím“

9. Narazili jste v průběhu setkávání na nějaký problém?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	5	10,9 %
Ne	41	89,1 %

Díky otázkám číslo 9 a 10 jsem byla připravená řešit možné komplikace pružněji. Jako nezkušené pedagožce mi byly tyto odpovědi velice nápomocné pro následující praktické setkání.

10. Pokud ano, o jaký problém se jednalo? Můžeme se na něj příště připravit, či ho ovlivnit? Prosím popište ho.

Respondenti se shodli s odpověďmi nepochopení, nedoslýchavost a demence, Také se v odpovědích objevil ostych zúčastněných, jiné názory na výchovu nebo příliš „živé“ děti. Zmíněna byla také potřeba seniorů odměnit se dětem.

Odpovědi jsou opět roztrženy do třech skupin

1. Skupina – Vzájemné nepochopení generací (čtyři odpovědi)

Příklad:

- „Může se jednat o náladovost starších lidí, vzájemné nepochopení, nebo setkání navzájem nepřipravených lidí (děti, které se nikdy nesetkali se seniory, starší lidé, kteří nemusí pochopit novou generaci dětí apod.)“

2. Skupina – zdravotní omezení (dvě odpovědi)

Příklad:

- „Ač ne, tak je dle mého dobré připravit děti na specifické projevy stáří - nedoslýchavost, demence; naopak ze strany personálu domovů pro seniory - emoční náročnost, možná aktivizace osobních traumat z vlastní rodiny (např. při chronickém nezájmu“

3. Skupina – ostatní (dvě odpovědi)

Příklad:

- „Potřeba seniorů se dětem odměnit“

11. Pokud ho můžeme předem ovlivnit, prosím napište jak.

Textová odpověď, zodpovězeno 104x, nezodpovězeno 0x

Následující odpovědi jsou také výborným vodítkem pro snadnou realizaci setkávání. Pomohou nezkušeným pedagogům vyhnout se případným problémům, které by mohly nastat. Patří sem příprava zpracování tématu před setkáním, pohovory, klidné děti, vysvětlení handicapů, které s sebou stáří přináší, menší skupiny dětí.

Odpovědi dělíme do 3 skupin, patří sem

1. Skupina – dostačující příprava účastníků (5 odpovědi)

Příklad:

- „Příprava, otevření tématu před návštěvou domu pro seniory, sdílení příběhů z rodiny apod.“

2. Skupina – pohovory (2 odpovědi)

Příklad

- Osobní i společný pohovor - na obou stranách“

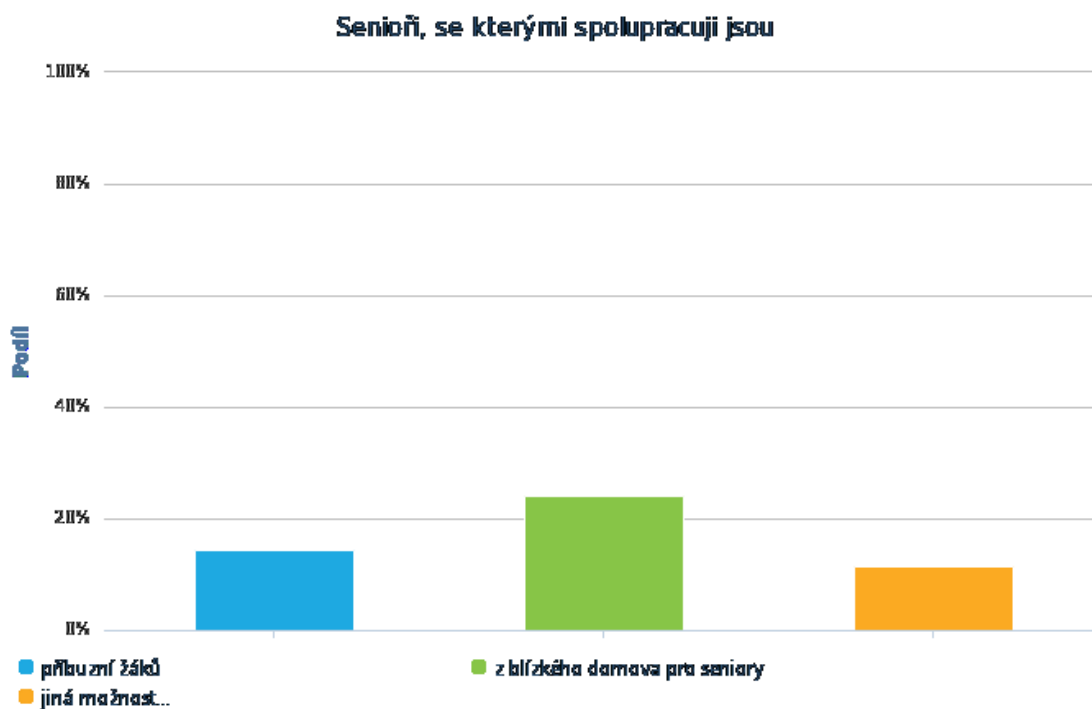
3. Skupina – nic (2 odpovědi)

Příklad

- „Nenapadá mě“

12. Senioři, se kterými spolupracuji jsou

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Příbuzní žáků	15	14,4 %
Z blízkého domova pro seniory	25	24,0 %
Jiná možnost...	12	11,5 %

Odpovědi na otázku, se kterými seniory se setkávání uskutečňují byly dost vyrovnané. Největší skupina respondentů však odpověděla, že se schází se seniory z blízkého domova, což jsem dle předvýzkumu předpokládala.

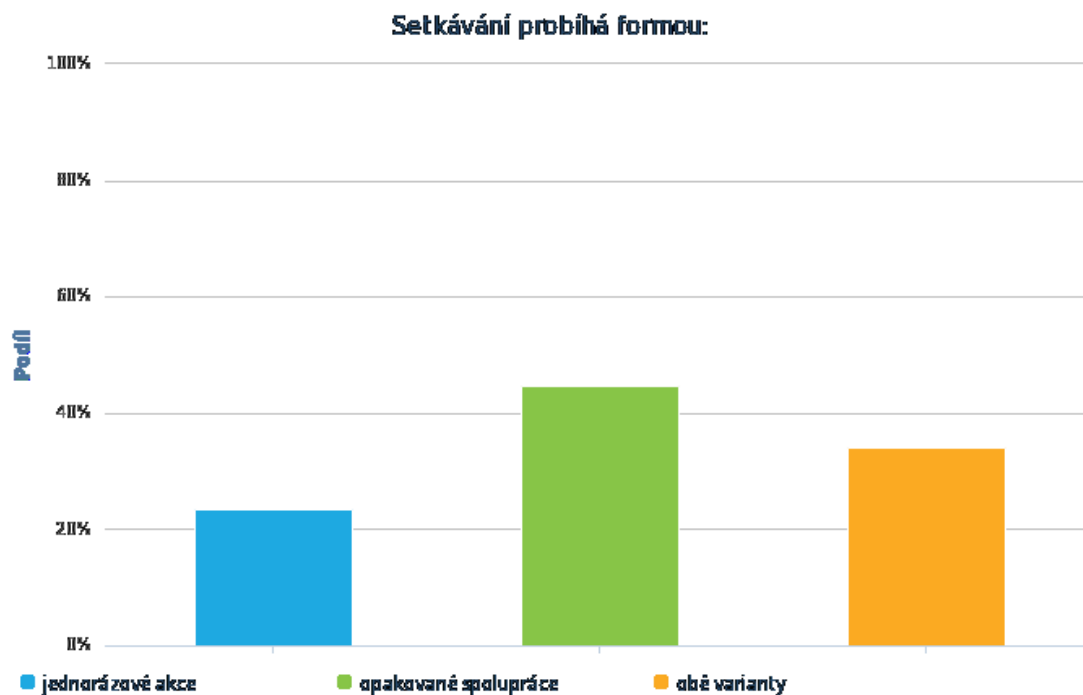
Vzhledem k tomu, že se odpovědi neopakují a nemají příliš společného, dále už tříděné nejsou.

13. Setkávání probíhá formou:

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Jednorázové akce	11	23,4 %
Opakované spolupráce	21	44,7 %
Obě varianty	16	34,0 %

Na otázku, zda plánované akce jsou jednorázové, či mají opakující se tendenci jsem očekávala dle předvýzkumu jiné odpovědi, tedy spíše, že učitelé plánují jednorázové akce, ale výzkum mi jednoznačně vyšel pro opakovanou spolupráci, což mě více než potěšilo.

Vzhledem k tomu, že se odpovědi neopakují a nemají příliš společného, dále už tříděné nejsou.

14. Setkáváte se:

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
V prostorách školy	20	19,2 %
V domově pro seniory	26	25 %
Jinde...možnost doplňte	8	7,7 %

Největší podíl setkání se koná v domově pro seniory, ale nastala zde opět platforma možností, které mohou být jako nápomoc pro ostatní pedagogy při plánování podobné akce. Setkávání se koná například v kulturním domě, na obecním úřadě, v obecním sále nebo na kulturních akcích.

Vzhledem k tomu, že se odpovědi neopakují a nemají příliš společného, dále už tříděné nejsou.

15. Osvědčilo se Vám po tomto setkání dělat se žáky reflexi? Přemýšlet nad zážitkem?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	45	95,7 %
Ne	2	4,3 %

Výzkumem jsem také potvrdila to, že reflexe je po činnosti nejdůležitějším krokem k upevnění a porozumění poznatků. Jsem ráda, že počet respondentů hodnotící reflexi kladně mluví za vše.

16. Doporučil/a byste svou praxi ostatním kolegům?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	45	97,8 %
Ne	1	2,2 %

Odpovědi na otázky číslo 16 a 17 jsou opravdovým pokladem a studnicí námětů. Pro můj třetí oddíl praktické části to byla nejvíce cenná otázka ze všech. Dodala mi chuť a sebejistotu v tom, že dělám správnou věc a že se ji nemusím obávat.

17. Pokud jste v předchozí otázce odpověděli ano, prosím popište svou praxi s touto problematikou.

Respondenti doporučují převážně dostatečnou přípravu všech účastníků akce na téma i možné handicap ostatních, vybírat blízká témata, upozorňují, že setkávání nabízí možnost kompenzace absencí rodinných vztahů, citlivou práci s tématem „smrt“. Chválí ochotu zúčastněných spolupracovat, vzájemné dary, respekt několika generací a také užitečnost osobních diskuzí s pamětníky, které přináší osobnější vhled do historie. Shodují se na tom, že mezigenerační setkávání je přínosné pro všechny.

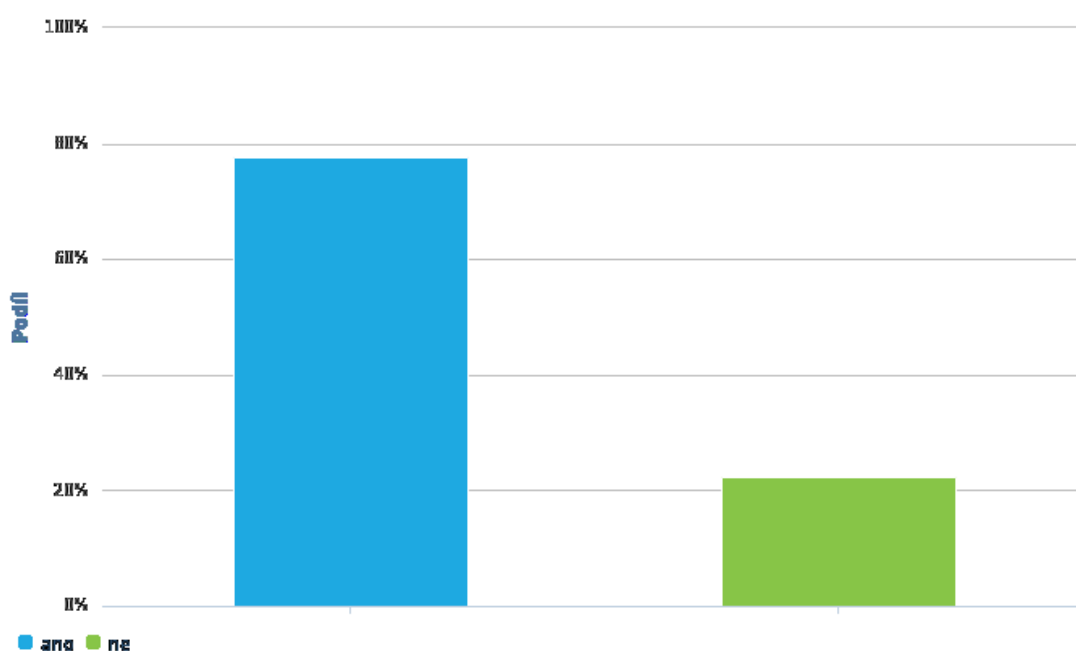
Vzhledem k tomu, že se odpovědi neopakují, protože popisují vlastní realizaci setkání, a nemají příliš společného, dále už tříděné nejsou.

18. Pokud jste v otázce číslo 4 odpověděli, že setkávání neděláte, uvažovali jste někdy o zapojení této aktivity do výuky Vašich žáků?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	49	77,8 %
Ne	14	22,2 %

Pokud jste v otázce číslo 4 odpověděli, že setkávání neděláte, uvažovali jste někdy o zapojení této aktivity do výuky Vašich žáků?

Odpovědi na otázku číslo 18 jsou opět motivační, většina pedagogů, kteří setkávání neuskutečňují, odpověděli, že o něm uvažují do budoucnosti.

19. Jaké bariéry Vám brání tato setkávání uskutečnit? Prosím vypíšte je.

Nejčastěji opakované bariéry jsou nedostatek času, nepodpora vedení školy či domova pro seniory, nezáměr seniorů, náročné plánování spolupráce, hlučné nebo problémové třídy, velká míra administrativy a příliš mnoho učiva. Také se zde objevily i názory, že na škole není tato činnost běžná a důkaz toho, že i můj výzkumný dotazník zafungoval jako motivace, protože respondenty doposud nenapadlo něco takového zorganizovat. Řekla bych, že tyto odpovědi reflektují současnou situaci školství.

Odpovědi jsou tříděny do 5 skupin

1. Skupina – nedostatek času (16 odpovědí)

Příklad

- „Nedostatek osobního času pro zkontaktování domovu pro seniory, nacvičení či příprava programu pro seniory, omezený časový prostor (závislost na kolezích, kteří mají v mé třídě vyučovat), zařízení doprovodu k dětem, pokud se máme dopravit na místo mimo školu.“

2. Skupina – vedení školy akci nepodporuje (15 odpovědí)

Příklad

- „Nedostatek zkušeností, nízká podpora ze strany vedení.“

3. Skupina – Nedostupní senioři (8 odpovědí)

Příklad

- „V místě školy nemáme zařízení pro seniory, ale podporujeme projekt Ježíškova vnoučata žádné Dojíždění do města“

4. Skupina – Nenapadlo mě to (9 odpovědí)

Příklad

- „Myšlenka krásná, upřímně, nenapadlo mě to...zkusím popřemýšlet, děkuji“

5. Skupina – ostatní (6 odpovědí)

Příklad

- „Skladba žáků třídy“

20. Znáte ve Vašem profesním okolí pedagoga, který tato setkávání pořádá?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	30	38,0 %
Ne	49	62,0 %

V otázce číslo 20 jsem si potvrdila, že pokud neznám nikoho, kdo je zapálený do těchto aktivit, těžko najdu motivaci pro jejich organizaci bez zkušeností. I proto svůj výzkum chci věnovat pedagogům, kterým jeho výsledek bude prospěšný.

21. Zúčastnil/a jste se někdy těchto setkání například v roli pozorovatele či doprovodu?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	21	27,3 %
Ne	57	74,0 %

Většina respondentů odpověděla, že se setkání nikdy nezúčastnila. To může být vysvětlením toho, že setkávání neorganizují.

22. Měl/a byste o takovéto setkání v rámci vlastní výuky zájem?

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	60	90,9 %
Ne	6	9,1 %

Jsem ráda, že většina respondentů, kteří setkávání se seniory ve své výuce nepraktikují se dle odpovědí na otázku číslo 22 nad tím zamýšlí a jeví o organizaci mezigeneračního setkávání zájem.

23. Čím si myslíte, že by to mohlo být pro Vaše žáky prospěšné? Prosím vypište.

Odpovědi na otázku číslo 23 jsou opět velice nápomocné k vlastnímu hledání cesty k organizaci mezigeneračního setkávání ve výuce žáků. Nejčastěji se zde objevila úcta ke stáří, identické seznámení s dalším vývojem člověka, náhrada rodinného příslušníka, zlepšování sociálních schopností, dovedností a postojů, naslouchání a pochopení druhé generace, mezigenerační soužití a tolerance a v neposlední řadě porovnávání života svého s životem seniora a nahlédnutí do nedaleké historie.

Odpovědi jsou tříděny do 4 skupin

1. Skupina – úcta a pochopení stáří (23 odpovědí)

Příklad

- „Získání respektu k seniorům, uvědomění si, čeho všeho již dosáhli, co zažili, ale i v čem mají aktuálně život náročnější a čím by sami žáci mohli těmto lidem pomoci.“

2. Skupina – poznatky z historie (5 odpovědí)

Příklad

- „Vyprávění o době, kterou děti (mnohdy ani učitel sám) nezažily.“

3. Skupina – Mezigenerační obohacování (21 odpovědí)

Příklad

- „Inspirace, sdílení zážitků, vzpomínky na dobu minulou, srovnání života teď a dříve, povzbuzení pro seniory, že mají ještě co předat, posílení úcty ke stáří“
- „Hledat cestu ke starším (jiným) generacím, uvědomovat si vlastní existenci a formování své osobnosti, být příkladem a vzorem pro své potomky a příští generace.“

4. Skupina – ostatní (5 odpovědí)

Příklad

- „Po všech stránkách“

24. Zajímá Vás výsledek výzkumu a zkušenosti ostatních kolegů? Pokud ano, napište mi prosím svůj kontaktní email. Děkuji Vám za pozornost.

Vzhledem k charakteru otázky není potřeba bližšího komentáře.

6.3 Příprava, realizace a vyhodnocení akčního pedagogického výzkumu

1. Schůzka s dětmi:

V úvodní části jsme se s dětmi navzájem představili. Protože jsme se dříve neznali, zvolila jsem jako ideální cestu párovou výuku.

V následující části jsme otevřeli téma „Co bude až vyrostu“.

Hovořili jsme v kruhu o svých představách budoucnosti, zjistila jsem, že někteří mají už velmi reálné plány a jiní zas méně. Někteří svůj život měli rozpracovaný do detailu, jiní se nad ním moc nezamýšleli. Objevily se zde odpovědi typu „Budu zvěrolékařka a budu mít dvě děti, holku a kluka a budu bydlet v baráčku“, „Budu automechanik, jako můj strejda“, „Chci být návrhářkou, protože mě baví kreslit oblečení a už jsem zkoušela i šít“. „Chci být architektem a bydlet v Praze, „Budu žít v cizině, protože se mi tu nelíbí, ale asi tam musím přestěhovat i rodiče.“

Na otázku, zda si myslí, že současní senioři ve věku jejich babiček a dědečků, i starší, měli podobné plány jako oni se odpovědi dělily na dva tábory. Jeden byl „jasně, vždyť byli taky děti“ a druhý „vůbec ne, dřív to bylo úplně jiné. Museli dělat na poli a nikam nechodili.“

Žáci se do diskuse aktivně zapojovali. Vysvětlila jsem jim náš plán pro setkání a rozloučili jsme se v příjemné atmosféře.

1. Setkání

V den prvního setkání jsem přišla do školy dříve. Mile mě překvapilo, že jedna dívka upekla pro naše hosty pohoštění. Připravila jsem občerstvení a dary, pomůcky a rozvržení stolů. Usadila jsem děti do jich zvolených skupin (tři děti k jednomu senioru, (těm separace nevadila) a přivítala ještě jednou hosty. Představila náš návrh plánu, pustila ke slovu paní ředitelku základní školy, která se přišla na setkání podívat a přivítat hosty, rozdala jsem kávu i jiné občerstvení a zahájila první úkol.

„Ve svých skupinách prosím hledejte vše, co vás spojuje, vzájemně se představte, povídejte si o tom, co máte rádi a zapisujte si své shody na společný papír.“ Pro mezigenerační dialog se ukázalo, že je vhodnější malý počet žáků ve skupině a zcela zde zanikly genderové rozdíly. Všichni se účastnili se zaujetím. Pět ze šesti stolů se zahájením konverzace nemělo jediný problém, jeden stůl ale nevěděl, jak začít, a tak pomohla paní ředitelka DPS, která jim do rozhovoru vstoupila a začala hovořit se starším mužem o tom, co má rád. Děti se k němu přidávaly, a nakonec společně zvládli úkol bez další pomoci.

Poté jsme si nejčastější shody sepsali na tabuli, pro zjištění, že nemají společné záliby jen s jedním seniorem, ale shodujeme se i v rámci celé skupiny, třídy. Nejčastěji se na tabuli objevovali ruční práce, sport, cyklistika, zvířata, televize, odpočinek, ale také jméno a rybaření. (viz příloha č.7) Takto se diskutovalo 15 minut.

Následující činnost byla stavba „mezigeneračního mostu“. Ve skupinách měli složit ze svého popsaného papír, plného jejich shod, konstrukci mostu, který je bude symbolicky spojovat. Jeho pevnost zkoušeli pomocí tužky. Pokud most tužku udržel a nezhroutil se, jejich mezigenerační propojení bylo stabilní. U této činnosti jsme se s druhou paní učitelkou a ostatními přihlížejícími shodli, že se zcela uvolnila napjatá atmosféra, protože senioři měli oblíbené ruční činnosti, nejspíše z dětství, a bylo jim skládání blízké. Zaznamenali jsme tady radost z činnosti, skládání i jiných motivů a obrovskou míru spolupráce ve skupinách. Zbavili jsme se tak všech bariér a vznikala zde volně navazující diskuze. Z úspěchu, který zažila každá skupina měli všichni radost a dělili se o své typy staveb s ostatními skupinami samovolně. Tato činnost trvala od 9:55 do 10:15.

Následovala krátká přestávka s občerstvením, při které ale diskuze pokračovala a zahlédli jsme, že senioři si zvou do svých skupin i ostatní účastníky a radostně dělí se s nimi o své prožitky. „Maruško pojď k nám taky, koukej, Lukášek má babičku taky z Podbořan, třeba jí znáš.“

Po přestávce jsem diskuzi musela nenásilně ukončit, abychom se vešli do časového limitu a požádala žáky o to, aby se podělili se všemi o svou vizi budoucnosti, o své sny. Okamžitě se mi přihlásila motivovaná dívka Ella, že by chtěla mluvit před tabulí. Proslov měla okouzlující o tom, že chce být zvěrolékařkou a že musí studovat dlouho, ale pak se vrátí zpět k rodičům a bude tu mít vlastní dům a dvě děti. Tento okouzlující proslov ale odradil ostatní žáky, protože se báli, že to tak dobře nezvládnou. Nenutili jsme je a navrhli jsme, že si můžou proslovy připravit ve dvojicích a představovat proslov svého kamaráda. Rázem se atmosféra uvolnila a opět se hlásili o slovo. Byla to pro ně zábava. Zbavili se tak dojmu, že mají na sobě velkou váhu pozornosti. Jednodušší pro ně bylo hovořit o někom jiném. Při představování kamaráda jsem je požádala o to, aby krátce řekli Jak se spolužák / spolužačka jmenuje, co rád/a dělá, čím chce být a jestli už ví, kde by chtěla žít. Vznikaly zde dialogy i v průběhu představování. „jmenuji se Aneta a budu mluvit o Evě.“ „Čím, že to chceš být?“ „chci být architektkou“ „jo, tady Eva chce být architektkou, protože ráda kreslí a baví jí koukat na zajímavý stavby.“

Následujícím úkolem byly promluvy seniorů. Zde jsme opět ze začátku narazili na ostych, ale nakonec se někteří z nich rádi podělili o své životní příběhy, o to, jak to měli dříve těžší či lehčí, kde žili, co studovali a jestli studovali, kde následně pracovali a jestli mají vlastní rodiny. Spousta z nich vyprávěla nelehké životní situace, kdy se museli například vystěhovat, přišli jako děti o tatínka, anebo se starali o své mladší sourozence. Ve třídě bylo naprosté ticho. Projevila se zde tíha okamžiku a děti na seniory nahlíželi s obrovskou pokorou i úctou. Viděli v nich nové kamarády, kteří si prošli velkou částí života a jsou ochotni se s nimi o ni podělit. Senioři na závěr proslovu vždy přidali krátkou radu pro spokojený život, kde se nejčastěji objevovalo „hlavně dělejte to, co vás baví, buďte šťastní a jděte za svými sny i přesto, že cesta není jednoduchá.“ Když dohovořili všichni senioři, kteří se o své příběhy chtěli podělit, žáci dychtivě žádali paní ředitelku z DPS, mě i paní učitelku o naše příběhy a rady.

Na konci setkání jsem všem ještě jednou poděkovala a slíbila další účast na setkání, tentokrát v prostoru domova pro seniory.

V reflexi se žáky se objevovalo neuvěřitelné nadšení a zároveň zděšení z toho, co senioři vše prožili, že jejich život nebyl vůbec jednoduchý, a přesto jsou šťastní, a hlavně děti nechápali, proč, když mají rodiny daleko od této oblasti, žijí ve zdejším domově pro seniory sami. Byl to pro ně velmi silný zážitek, který v nich zůstal ještě několik dní poté.

Z naší reflexe vyplynulo, že ač nemají žáci rádi poučování od nás pedagogů a rodičů, tak při této příležitosti naslouchaly s neuvěřitelným zájmem. Zapojili se i „problémoví“ žáci a nikdo průběh setkání nenarušoval. Ve třídě byla cítit úcta k životu a stáří. Zajímavý výrok byl i paní učitelky, že „Když se k nim něco dostane takzvaně až na dřevě, objeví se v nich vysoké sociální cítění, a to se tady potvrdilo.“

Otázky v reflexi:

Co pro tebe byl nejsilnější zážitek v dnešním setkání?

Myslíš si, že zde došlo k mezigeneračnímu učení? Naučil ses něco?

V reflexích se nejčastěji objevoval údiv nad tím, co vše senioři zvládli. Např.

„Všechno jim zabavili, žili chudí a tatínka téměř neviděli“ „Jak Jitka plakala, když říkala, čím chtěla být“ a „Půjdu za svými sny, nechci se jich vzdát“

2. Setkání

Druhé setkání bylo naplánované na 30.5. Já jsem opět jela na místo dříve, prošla jsem areál, připravila stoly, židle, dary a vyjasnila si organizační záležitosti v podobě plánu setkání. Trochu mě překvapilo, že počet seniorů byl mnohokrát větší, což mi vedení nesdělilo dříve, ale nakonec to na průběh setkání nemělo velký vliv.

Děti přijeli s paní učitelkou linkovým autobusem v 9:45, paní ředitelka DPS nás provedla celým areálem, kde žáky nejvíce zaujaly rehabilitace, hygienické zázemí pro seniory v podobě upravených van, sprch a lůžka na mytí klientů. Až při této exkurzi děti prozřeli do světa seniorů, který je plný nemocí a nástrah. Upoutal je výtah, ve kterém je zvláštní opatření v podobě náročnější obsluhy proto, aby vážně nemocní senioři s Alzheimerovou chorobou nemohli opustit bezpečný prostor sami. Zdrželi jsme se také v pokoji pro pečovatelky, ve kterém měl každý ubytovaný klient svůj záznam o tom, jak si přeje denní režim, o svých rodinách, své specifické požadavky a krátkodobé cíle. Děti byli nadšení, že zdejší prostor nepůsobí jako nemocniční, ale že zde mají senioři velkou míru svobody, věnují se svým koníčkům a pečovatelky jim pomáhají plnit si osobní cíle například v podobě „chtěl bych si někdy dojet sám nakoupit“. Do této doby, si žáci neuvědomili, že cesta do obchodu může být pro někoho téměř nesplnitelný cíl a musí se na ni dlouhodobě připravovat. Hezké bylo, že je sami senioři zvali do svých pokojů a chtěli pokračovat v rozhovorech, ty ale paní ředitelka z pochopitelných důvodů o chvilku pozdržela a poprosila je, aby si povídali až na zahradě. Prozření zde bylo fascinující. Žáci zde také obdivovali ruční dílny a výrobky seniorů, společné prostory, canisterapii a chov papoušků. Objevili zde i to, co vše obnáší starat se o seniory a jak je práce náročná, ale krásná.

Po skončení exkurze jsme se vydali na zahradu, kde na nás už čekali známí i neznámí senioři s dalším překvapením. Připravili si pro děti papírové náramky s motivy zvířat. Děti tyto náramky nosily ještě několik dní poté do školy. Museli jsme vyřešit problém 2 zklamaných dětí, protože si senioři nepamatovali jejich jména, nebo je nepoznali. Vysvětlili jsme jim, že za to nemohou, protože jsou nemocní.

I přesto, že byli dva žáci zklamaní ze zapomínání seniorů, nenechali se odradit. Do diskuzí se zapojili se zájmem i děti, které na prvním setkání nebyly, protože reprezentovaly školu ve sportu.

V zahradě si předali vzájemně dary, překvapením pro nás bylo, že jedna babička uháčkovala pro „své“ děti klíčenky.

Když se všichni usadili, děti předvedli seniorům své nacvičené divadelní představení O kohoutkovi a slepičce. Někteří senioři byli dojatí, s jakým úsilím žáci představení hráli. Po divadle začala volná zábava, grilovalo se, děti i senioři se fotografovali a diskutovali opět na volná témata.

Po občerstvení jsme si ještě jednou poděkovali za krásně prožité chvíle, přislíbili jsme si další setkání v novém školním roce a jeli jsme do školy linkovým autobusem.

Už v autobuse jsme započali reflexi, kterou jsme pokračovali i ve škole. Řešili jsme v ní již zmíněné zdravotní problémy seniorů, samotu a pomoc druhým. V reflexi se názor dětí dělily na dva tábory. Jeden tvrdil „Až budu starej, chci mít taky takové možnosti“ a druhý zas „Takhle bych nechtěla skončit sama, chci být se svou rodinou.“ „Jsem ráda, že zde byla otázka i zda mohou někdy „své“ seniory navštívit i mimo školu., představit je rodičům. Otevřeli jsme tak téma dobrovolnictví. Děti žily zážitkem opět ještě několik dní poté a některé sepsaly i krátké písemné reflexe, které přikládám do příloh práce.

Otázky v reflexi:

Co pro tebe byl nejsilnější zážitek v dnešním setkání?

Myslíš si, že zde došlo k mezigeneračnímu učení? Naučil ses něco?

Myslíš si, že setkání bylo prospěšné i pro seniory?

„Vidět pokoj pečovatele, každý senior tam měl sepsané na tabuli, co má rád, kdy vstává a co je jeho cíl.“ „Naučila jsem se hodně o jejich životě. Nikdy jsem si nemyslela, že toho tolik dokážou i přes nemoci.“ „určitě jo, měli radost“ „jo, líbila se jim pohádka“

Odpovědi v reflexích se opakovaly. Děti procházeli při exkurzi „aha efektem“ a vše prožívali společně.

Při reflexi jsme otevřeli myšlenku propojení školy s domovem pro seniory v jednom prostoru a větší spolupráce mezi nimi.

Formulované výukové cíle

Hlavním cílem akčního výzkumu bylo zajistit prostor pro vznik a samotný průběh mezigeneračního učení mezi seniory a žáky mladšího školního věku

Dílčím cílem se pak stalo učení samotné, a proto jsem dílčí cíl definovala následovně: Žák vyslechne, seznámí se zkušenostmi, hodnotami a znalostmi konkrétního seniora, které bude umět vyjádřit vlastními slovy. Tyto zkušenosti a vědomosti jsou charakteristické pro daný region. Jelikož se jedná o seniory, kteří převážnou část života prožili v daném regionu. Tyto poznatky mají za cíl žáky přimět k zamyšlení nad respektováním starších a starých lidí.

Neméně podstatným se jeví také druhý dílčí cíl, který je opět směřován na žáky mladšího školního věku. Tím je, aby žáci pochopili stáří jako nedílnou součást životního cyklu (respektive etapu lidského života) a poznali dennodenní potřeby seniorů. Tomuto cíli se podrobněji budu věnovat při přiblížení druhého setkání a s tím spojenou návštěvu a prohlídku domova pro seniory.

Tyto dílčí cíle jsou inspirovány průřezovými tématy Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy.

Pokud bych vycházela z Maxwellova dělení cílů (in Švaříček & Šedřová, 2007), tak by se hlavním cílem jednalo o cíl intelektuální ve smyslu přispění rozšíření odborného poznání, jak na malém městě v charakteristickém regionu může docházet k iniciovanému mezigeneračnímu učení. Cíl praktický naplňuje již setkání samo o sobě a přispívají tak žákům mladšího školního věku k porozumění hodnoty stáří. Jako poslední typ, uvádí Maxwell cíl personální. Ten je naplňován také samotným setkáním a také touto diplomovou prací ve které vidím potenciál k motivaci a také jako podpora učitelů tato setkání se seniory uskutečňovat

Protože jsem chtěla kvalitní odezvu své práce, požádala jsem účastníky třetího oddílu mé praktické části o písemné reflexe setkání. Vyjádřila se mi paní ředitelka domova pro seniory a paní učitelka, která vedla párovou výuku se mnou. Reflexe od seniorů bohužel nemám, protože byli vždy velice unaveni a jejich zdravotní stav jim neumožnil reflektovat setkání po delším čase. Děti jsem požádala, aby napsaly to, co je nejvíce zaujalo a co si ze setkání odnáší. Nutno dodat, že na reflektování nejsou zvyklí.

Pro příště bych více pracovala na připravenosti účastníků a redukovala jejich počet. Při druhém setkání bylo seniorů příliš mnoho na kvalitní mezigenerační rozhovory a akce se mi

špatně koordinovala. Také budu příště plánovat četnější setkávání, protože dle reflexí jsou u účastníků žádoucí.

Citace některých žákovských reflexí

„Byla jsem na obou setkání a abych řekla pravdu, to první se mi líbilo víc. Víc jsme si povídali a bavili se. Taky mě bavilo, když jsme skládali ten most. Povídali jsme si o kolách, o psech a o mostu, co jsme vyrobili. Moc se mi to líbilo U toho druhého setkání jsem se víc styděla a líbily se mi tam náramky.“

„Líbilo se mi, že jsme porovnávali koníčky a jsem ráda, že jsme poznali seniorku Jitku a máme rádi malování, čtení, zvířata, hlavně psy. Tam se mi líbila ta nástěnka se zdravotním tématem. A moc se mi tam líbila vyráběcí místnost.“

„Líbila se mi ta nástěnka, kdo má, co rád a kdy vstává. Bylo hezké, jak se tam o ně starají a kamarádi se se seniory. Nelíbilo se mi, že tam byla kuřácká místnost. Ještě se mi líbilo, že tam měli psa na terapii a ty přístroje, aby mohli chodit atd. Líbí se mi ta zahrádka, kde pro ně bylo dobré ovzduší.“

„Moc se mi líbilo první setkání. Třeba jako stavit mezigenerační most, nebo téma co máme společného, ale nejlepší byly prostory. Strašně ráda mám komunikaci s lidmi. Líbilo se mi, jak se starají o seniory. Trošku mě naštvalo, že si nás naše důchodkyně nepamatovala, ale chápu to. Jinak se mi líbilo vše.“

„Navštívil jsem domov pro seniory ve Vrutku. Moc se mi líbilo to zařízení. A líbilo se mi, když jsme dohráli pohádku a všichni tleskali. Bylo hezký, když jsme přijeli a senioři byli rádi.“

„Moc se mi tam líbilo a chtěla bych navštívit nepravou babičku. Kdybych tam jela, tak bych pomohla nepravý babičce třeba na nákup, nebo bychom něco spolu vyrobily. Nejvíc mě potěšilo, jak tam jsou všichni zdraví.“

Z reflexí usuzujeme, že ač bylo druhé setkání volnější, líbilo se jim více to první, protože zde docházelo k většímu počtu mezigeneračních interakcí a bylo zde méně seniorů – setkání bylo osobnější a vznikala zde nová přátelství.

Protože je dle mého názoru důležitá reflexe od zkušenější kolegyně, uvedu ji zde také.

Třídní učitelka žáků základní školy

V projektu se potvrdil můj názor, že současným dětem chybí soužití se seniory. Několik žáků, kteří se akce účastnili, mělo praktické zkušenosti z rodiny. Bylo to poznat i na jejich přístupu ke starším. Nestyděli se s nimi otevřeně hovořit, podat jim papír nebo podržet židli atd. Většina dětí se zpočátku ostýchala, nevěděla, jak se "tvářit". Postupně se osmělili i poslední jedinci. Pro mne první setkání se seniory bylo přínosné především tím, že jsem viděla i jiné chování žáků. Sledovala jsem, že méně početné skupinky byly pro děti příjemnější a lépe se jim pracovalo. Sledovala jsem jednoho z žáků, který se těžko soustředí, zmatkuje a "předvádí se". Tady se projevoval jinak. Rozhovor ho zaujal, nevnímal dění okolo, začal se sám aktivně ptát a hned se zapojil do výroby mostu. Podobně se chovali i další chlapci, u kterých jsem měla zpočátku obavy, jestli je beseda zaujme. Zjistila jsem, že děti lépe přijímají poučení a názory seniorů, než rodičů nebo učitelů.

Při návštěvě DPS ve Vrutku jsem viděla, že děti se na setkání těšily a samy navrhly sehrát krátkou pohádku. Byla jsem ráda, že se zapojili i žáci, kteří na prvním setkání chyběli. Překvapilo mě chování jednoho z chlapců, který se sám posadil mezi seniory, i když měl místo u spolužáků. Později mi řekl, že mu tam "bylo dobře" a výborně se bavil. Myslím, že se opravdu ukázala důležitost kontaktu dětí se seniory a jejich úloha v životě současných dětí. Tito žáci jsou empatičtí, nesnaží se vyhnout kontaktu se staršími lidmi, neděsí je nemoci a invalidita. Projekt se mi líbil, je smysluplný a přinesl poučení i nám - dospělým.

Děle přikládám kopii novinového článku šéfredaktorky Aleny Dukátové, která se účastnila části setkání žáků se seniory.

Alla Želinská (Aleny Dukátové), šéfredaktorka regionálního týdeníku Region Podbořanska, novinářka vystudovala fakultu žurnalistiky Kyjevské university, před Regionem byla na rodičovské dovolené, předtím redaktorka lounského okresního týdeníku Svobodný hlas a také redaktorka na rádiu Svobodná Evropa v Praze.

Senioři usedli do školních lavic

Alla Želinská

V rámci diplomové práce vznikl krásný mezigenerační projekt.

Co bude, až vyrostu? Tak znělo téma setkání v kryrské škole žáků 5. třídy s klienty vrouteckého Domova pro seniory. Zajímavý mezigenerační dialog zorganizovala v rámci výzkumu ke své diplomové práci Nikola Kudrnáčová z Kryr, která studuje učitelství pro 1. stupeň. Téma její diplomky zní „Setkávání se seniory jako příležitost k učení dětí mladšího školního věku“.

Setkání školáků se seniory v pondělí 20. května bylo prvním ze dvou naplánovaných. A vydařilo se.

„Děti byly nadšené, jedná žákyně dokonce napekla pohoštění. Všichni si pečlivě připravili téma "Co bude, až vyrostu", vyprávěli babičkám a dědečkům, jak si představují svůj život. Senioři byli úžasní, na oplátku dětem řekli své plány z dětství a jakým směrem se jejich život vydal. Na závěr přidali skvělé rady do života, aby byl spokojený. Navzájem si děti i senioři darovali krásně ručně vyrobené dárečky,“ má radost ze setkání Nikola. Maminka dvou dětí nyní studuje v kombinované formě na pedagogické fakultě Karlovy univerzity, před mateřskou dovolenou pracovala jako učitelka ve škole v Krásném Dvoře. Angažuje se také ve volnočasovém centru Bertik v Kryrech a s dětmi pracuje už skoro 13 let. Dříve v zájmových aktivitách, teď spíše ve školství.

„Toto téma i doplňující aktivitu jsem si vybrala, protože je to neuvěřitelně obohacující a v interakci mezi různými generacemi dochází přirozeně a nenásilně k předávání zkušeností. Pro děti i pro seniory to moc znamená. Děti se mimo jiné učí globální odpovědnosti a senioři jsou rádi, že patří do společnosti a jsou vítáni. Ráda bych, aby se tyto aktivity rozvíjely i nadále a jsem ráda, že se sejdeme znovu 30. května, tentokrát v prostorách Domova pro seniory Vroutek. Tímto děkuji celé 5.A, paní učitelce Evě Legátové, paní ředitelce ZŠ Kryry Haně Lehnerové, zúčastněným seniorům a personálu DPS Vroutek a paní ředitelce domova Markétě Sosnové za neobyčejnou ochotu a nadšení pro spolupráci,“ dodala N. Kudrnáčová.

Spokojenost je vzájemná. „Akce se nám hrozně líbila. Můžu mluvit za klienty i naši pracovníci volnočasových aktivit. Bylo velmi pěkné a zajímavé sledovat, jak si dvě generace tolik vzdálené vyměňují zkušenosti a názory. Věřím, že akce byla přínosná pro všechny

zúčastněné. Již nyní se těšíme na další setkání,“ uvedla ředitelka domova pro seniory Markéta Sosnová, která seniory, čtyři ženy a dva muže, také doprovázela. Rovněž pátáci se na další setkání těší. „Dokonce se mně ptali, jestli budou zas ti samí senioři, jak byli ze seznámení nadšení,“ usmívá se organizátorka. A jak se podařilo prolomit ledy? „Lehkou seznamovací aktivitou na téma 'co máme společného'. Potom všichni spolu skládali z obyčejného papíru most (mezigenerační most) a nakonec přišly na řadu proslovy. Vždy byli ve skupince tři děti a jeden senior,“ prozradila budoucí diplomovaná pedagožka.

Ve čtvrtek je čekalo druhé setkání – teď hostiteli byli senioři. Všichni úžasné osobnosti s životními zkušenostmi a moudry. Byla to vlastně jejich první akce s většími dětmi. Společně si opékali buřty a děti zahrály divadelní představení. Poté si mladí hosté prohlédli prostory domova.

Reflexe paní ředitelky Domova pro seniory a naskenované příklady reflexí dětí jsou vloženy do příloh (příloha 5).

Shrnutí praktické části

V závěru praktické části bych se ráda ještě jednou vyjádřila ke splnění výzkumných cílů.

Praktická část se skládala ze třech oddílů, prvním byl předvýzkum, ve kterém jsem metodou rozhovorů hledala odpovědi na výzkumné otázky, které mi po vyhodnocení ukázaly, že plánované dotazníkové šetření je opodstatněné. 4 ze 7 respondentů odpovědělo pozitivně na mé otázky, zda praktikují při výuce setkávání se seniory, jestli doporučují svou praxi i ostatním kolegům a zda je podle jejich žáků setkávání přínosné, usoudila jsem, že můj následný výzkum je opodstatněný. V otázce, s jakými seniory spolupracují 3 odpověděli, že se seniory z domova pro seniory a jeden respondent odpověděl, že spolupracuje přímo s prarodiči. Na otázku, co konkrétně se žáci při setkávání se seniory učí se nejčastěji vyskytovala odpověď „úctě“ a jednou „pochopení“.

Tři respondenti odpověděli, že setkávání nedělají a jako bariéry uvedli nejčastěji nedostatek času, dále přílišné administrativní vytížení a mnoho učiva.

Následujícím oddílem bylo již zmiňované dotazníkové šetření, ve kterém jsem měla zvolený cíl hlavní a další dílčí cíle. Celkem mi odpovědělo 104 respondentů. Hlavním cílem bylo zjistit, zda se pedagogové domnívají, že je setkávání se seniory dobrou příležitostí pro učení žáků mladšího školního věku.

Dílčími cíli bylo zjistit za jakých podmínek dochází k setkávání seniorů se žáky mladšího školního věku v rámci výuky, jaké bariéry či komplikace brání, nebo škodí setkání, co je pro učitele motivací setkávání organizovat, zda žáci i senioři setkávání hodnotí jako přínosná.

Nebojím se napsat, že jsem spokojená s výsledkem splnění všech cílů v dotazníkovém šetření. Jejich podrobný rozpis je v kapitole Výzkum.

Posledním oddílem byl vlastní akční pedagogický výzkum, který jsem zkoumala metodou pozorování při párové výuce se zkušenou kolegyní odpovědi na další výzkumné, vzdělávací a výchovné cíle.

Závěrem praktické části potvrzuji, že výzkum byl opodstatněný, odpověděla jsem na všechny své výzkumné otázky, a ačkoliv jsem nepřišla na nový poznatek, potvrdila jsem ty stávající. Budu ráda, když můj počín bude motivací pro šíření mezigeneračního učení mezi ostatní pedagogy, kteří se doposud tohoto tématu obávali, tím se splní i poslední cíl práce.

Závěr

V teoretické části práce jsem zjišťovala informace o mezigeneračním učení, aktivizujících metodách při výuce žáků a analyzovala jsem, jaké vzdělávací a výchovné cíle jsou naplněny při mezigeneračním setkávání žáků mladšího školního věku se seniory. Všechna tato problematika je rozpracována v teoretické části.

Část praktickou jsem měla rozdělenou do třech oddílů, z nichž každý měl své výzkumné otázky. Patřil sem předvýzkum, dotazníkové šetření a vlastní akční výzkum. V předvýzkumu jsem si ověřila aktuálnost tématu, poté jsem přistoupila k samotnému dotazníkovému šetření, ve kterém jsem zjistila odpověď na hlavní cíl práce, tedy, že pedagogové považují setkávání se seniory jako dobrou příležitost pro výuku žáků mladšího školního věku.

Cílem třetího oddílu praktické části bylo nasbírané zkušenosti, v párové výuce se zkušenou paní učitelkou, aplikovat na konkrétní plánování a realizaci dvou setkání žáků 5. ročníku s klienty z blízkého domova pro seniory. Zjistili jsme, že k mezigeneračnímu učení dochází při jakémkoliv rozhovoru zástupců dvou generací, kdy jsou jeho členové tématu rozhovoru nakloněni. V našem případě tento jev nebyl měřitelný, ale v reflexi dětí se nám náš závěr potvrdil. Celkově hodnotíme obě setkávání za zdařilá, protože každý jsme se totiž v jeden okamžik učili, jen všichni něčemu jinému.

Mým osobním cílem bylo zajistit dostatek materiálu, který bude nápomocný i ostatním pedagogům a bude jim motivací pro uskutečnění mezigeneračního setkání žáků se seniory. Tento cíl jsem si splnila na základě dotazníkového šetření.

Jako další možnost nadstavby práce vidím didaktické rozpracování ideálního mezigeneračního setkání. Navrhování dlouhodobějších projektů s mezigeneračním setkáváním. Sledovat jejich přínosy i rizika.

Seznam použitých informačních zdrojů

BLATNÝ, Marek, ed. Psychologie celoživotního vývoje. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN isbn9788024634623.

BOČKOVÁ, Lenka, Šárka HASTRMANOVÁ a Egle HAVRDOVÁ. 50+ aktivně: fakta, inspirace a rady do druhé poloviny života. Praha: Respekt institut, 2011. ISBN isbn978-80-904153-2-4.

BURDA, Michal. Metody pedagogického výzkumu. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-204-1.

COUFALOVÁ, Jana. Projektové vyučování pro první stupeň základní školy: náměty pro učitele. Praha: Fortuna, 2006. ISBN 80-7168-958-0.

DVOŘÁKOVÁ, Markéta. Projektové vyučování v české škole: vývoj, inspirace, současné problémy. Praha: Karolinum, 2009. ISBN isbn978-80-246-1620-

GEORGI, Hana, Cyril HÖSCHL a Lucie VIDOVIČOVÁ. Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd. Praha: Karolinum, 2014. ISBN isbn978-80-246-2628-4.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HATTON-YEO, ALAN. THE EAGLE TOOLKIT FOR INTERGENERATIONAL ACTIVITIES [online]. Erlangen, 2008 [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: https://cdn.uclouvain.be/public/Exports%20reddit/aisbl-generations/documents/DocPart_Method_EagleToolkit.pdf. WP 4 Piloting. University of Erlangen-Nuremberg.

HAUSER-SCHÖNER, Isabella. Děti potřebují prarodiče. Praha: Portál, 1996. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN isbn80-7178-105-3.

HELUS, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN isbn978-80-247-1168-3.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/707>

- Josef a Zdeněk MATĚJČEK. Psychická deprivace v dětství. Praha: Karolinum, 2011. ISBN isbn978-80-246-1983-5.
- KASÍKOVÁ, Hana. Kooperativní učení, kooperativní škola. Ilustroval Stanislav FIALA. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe (Portál). ISBN isbn80-7178-167-3.
- KLINEROVÁ, Lenka. Mezigenerační učení ve výchově dětí předškolního věku. Praha, 2016. Diplomová práce. UNIVERZITA KARLOVA.
- Komunitní centrum Petrklíč. Komunitní centrum Petrklíč [online]. [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: <https://www.petrklisce.cz>
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 9788024712840.
- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. Výukové metody. Brno: Paido, 2003. ISBN isbn80-7315-039-5.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máte vnoučata. Praha: Grada, 1997. ISBN isbn80-7169-455-x.
- MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0398-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk. Rodiče a děti. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.
- Mezigenerační učení mezi matkou a dcerou [online]. 2010, 15(1), 12 [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/103/206>
- Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍ VĚCÍ [online]. [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/21726/NAP_CZ_web.pdf
- RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. O mezigeneračním učení. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN isbn978-80-210-5750-0.
- RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. Mezigenerační učení: učit se mezi sebou v rodině. Studia paedagogica [online]. 2012, 17(1) [cit. 2019-07-11]. DOI: 10.5817/SP2012-1-10. ISSN 1803-7437. Dostupné z: <http://is.muni.cz/publication/991809>

RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. Mezigenerační učení v prostředí komunit: koncept a mapování výzkumného terénu. *Studia paedagogica* [online]. 2014, 19(1), 103-124 [cit. 2019-07-11]. DOI: 10.5817/SP2014-1-6. ISSN 18037437.

Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/707>

RABUŠICOVÁ, Milada, Karla BRÜCKNEROVÁ, Lenka KAMANOVÁ, Petr NOVOTNÝ, Kateřina PEVNÁ a Zuzana VAŘEJKOVÁ. Mezigenerační učení: teorie, výzkum, praxe. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8460-5.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Stařeč: Infra, 2005. ISBN isbn80-86666-24-7.

RŮŽIČKA, Marek. Aktivizační metody ve výuce [online]. Brno, 2011 [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/cbifn/bakalarska_prace.pdf. Bakalářská práce. MASARYKOVA UNIVERZITA.

ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem. Praha: Panorama, 1990. Pyramida (Panorama). ISBN 80-7038-078-0.

SENGE, Peter M. Collaborating for Systemic change [online]. 2007, 48(2), 12 [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: <https://stsroundtable.com/wp-content/uploads/2017/08/Senges-Collaborating-for-Systemic-Change-2007.pdf>

Seznam použitých informačních zdrojů

Stárnutí se nevyhneme. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: Stárnutí se nevyhneme [online]. [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/czso/ea002b5947>

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN isbn978-80-247-5446-8.

Šťastné stáří. Šťastné stáří [online]. [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: <https://www.stastne-stari.cz>

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN isbn978-80-262-0644-6.

THOROVÁ, Kateřina. Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-091-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VETEŠKA, Jaroslav. Gerontagogika: psychologicko-andragogická specifika edukace a aktivizace seniorů. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Česká andragogická společnost, 2017. Česká a slovenská andragogika. ISBN isbn978-80-905460-7-3.

ZÍTKOVÁ, Michela. Jak děti mladšího školního věku vnímají stáří [online]. Brno, 2018 [cit. 2019-07-11]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/dl0jo/M.Z>

ZORMANOVÁ, Lucie. Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4100-0.

Seznam příloh

Příloha 1 – Otázky rozhovorů v předvýzkumu

Příloha 2 – Zaznamenané rozhovory z předvýzkumu

Příloha 3 - Dotazníkové otázky

Příloha 4 – Kompletní odpovědi na otevřené otázky v dotazníkovém šetření

Příloha 5 – Článek z tisku

Příloha 6 – Reflexe účastníků akčního výzkumu

Příloha 7 – Fotografie z akčního výzkumu